Бүгү чурттарның пролетарийлери каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 273 (12063) | 1982 чылдың ноябрь 26, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

СЭКП Төп Комитединиң ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чаа болуп эрткен сессиязының материалдарын, бүгү совет улус-биле бир дөмей, Тываның ажылчы чоннары калбаа-биле таныжып, изии-биле деткип турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының чедиги сессиязы

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ЧЕЧЕКТЕЛИИШКИНИ ДЭЭШ

Коммунистиг тургузуушкунуң канчаар-даа хажок улуг планнары бистиң чурттуң күрүне эрге-чагыргазының дээди органы — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының кичээнгейиниң төвүнде туруп турар.

Экономиктиг болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле партияның салган саа-чаа сорулгаларын депутаттар күрүне болгаш ажыл-херекчи ёзу-биле чугаалажып, оларны амыдыралга боттандырарының тодаргай оруктарын айытканнар.

Совет кижилер Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттыжыпышаан, боттарының күштерин болгаш аргаларын Төрээн чурттуң аас-кежиинге болгаш чечектелиишкининге бараалгадырынга долу шиитпирлиг-биле ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылын уткуп турарлар.

Делегейниң амгы нарын байдалының үезинде партия совет улустуң тургузукчу тайбың ажыл-ижин хандырар, бистиң чурттуң политиктиг болгаш экономиктиг эрге-ажыктарын идегелдиг-биле камгалаар дээш бүгү чүүлдерни кылып турар. Ол тиилээн социализмниң чуртунуң, бурунгаар депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенниң идегели болгаш чөленгиижи — ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарларының дээп болбазының дугайында база улуг сагыш салып турар.

ЭВИЛЕЛ СОВЕДИНДЕ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң палаталарының хуралдаар залынга ноябрь 24-те эртенгиниң 10 шакта ажылын дагын эгелээн.

Эштер **Ю. В. Андропов, Г. А. Алиев, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Д. А. Кунаев, Г. В. Романов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. В. Щербицкий, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, Т. Я. Киселев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов** оларны депутаттар диңмиттиг, үргүлчүлелдиг алыш часкаашкыны-биле уткаан.

Хуралды ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң Даргазы А. П. Шитиков эрттирген.

Бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, Москва чоогунуң **коммунистери,** бүгү **ажылчы-ишчилери** СЭКП-ниң XXVI **съездизиниң айыткан** сорулгаларын **боттандырарынга** ленинчи **партияның сынышдивес угланыышкынын бадыткаан** СЭКП ТК-ның чаа-чаа **болган** Пленумунуң шиитпирлерин **изии-биле** чүүлдүгзүнүп **турар деп,** СЭКП Москва обкомунуң бирги секретары депутат **В. И. Конотоп** чугаалаан. Эш Ю. В. Андроповтуң **аңаа чугаазында** кирген бүгү-ле **чүүлдер** болгаш түңнелдер **бистиң улузувустуң** амыдыралы эрге-ажыктарынга **таарыжып турар.**

Хожудап турар ажыл-агыйларже **Москва** областа улуг **кичээнгейни** салып турарын **оратор медеглээн.** Беш чылдың **төнчүзүнге** чедир бүгү **колхозтар** болгаш совхозтар **күрүне** планнарын күүседир **болгаш** каража чок ажылдаар **ужурлуг деп** сорулга салдынган.

Совхозтарның «Детскосельское» дээр специализастаан бүдүрүлге каттыжышкынының погаажылар бригадири депутат **В. Р. Паршина** чер болгаш мал ажылының продукциязының эң чугула хевирлериниң бүдүрериниң планнарын каттыжышкын чедиишкинниг күүсеткенин демдеглээн. Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге күрүне хөй материалдыг болгаш саң-хөө курлавырларын берип турар. Ол курлавырлар ажыктыг кылдыр ажыглаттынган турарын чедип алыры кончуг чугула. Көдээге машиналарны хөйнү берип турар, ынчалзажок күш-ажылдың комплекстиг механизастаарын чедип албайн турар. Ылаңгыя ногаа ажылында болгаш мал чемнери бүдүреринде дыка хөй ажылдарны хол-биле кылып, хөй күштү чарыгдап турар.

Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының амыдыралчы күштүүн Совет Литваның чижээнге ол республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы депутат **А. С. Баркаускас** тодаргай көргүскен. Өндүр улуг дем каттыжылгазында — ССР Эвилелинде бактаап турарывысты боттарывыстың эң дээди үнелиг чүүлүвүс кылдыр санаар бис. Бистиң чедиишкиннеривис — маргыш чок боттуг чорук-тур. Бөгүн ону эң калчаалыг дайзын безин маргыжып шыдавас. Ындыг турбуже АКШ-тың администрациязының ыят чокка кыткыр турары империализмниң өмээржикчилери социализмче идеологтуг болгаш психологтуг шавар халдаашкынын күштелдирип турар. Бистиң улустарывыстың бузулбас чаңгыс эвии олар кажан-даа чайгылдырып шыдавас!— ону бистиң дайзыннарывыс билип алзыннар.

Кировабадтың алюминий заводунуң аппаратчызы депутат **А. Я. Маилов** улус ажыл-агый планнарын күүседиринге, Аъш-чем программазын боттандырарынга Азербайджанның ажылчы чоннарының салышкынының дугайын сессияга илеткеп дыңнаткан.

Улам эки, улам бүдүрүкчүлүг, күштерни долу берип ажылдаар ужурлуг бис, ынаар Төрээн чуртувустуң күчү-шыдалы бистиң ак сеткилдиг болгаш чогаадыкчы ажыл-иживистен хамааржыр дээрзин улуг билиишкин болгаш бедик харыысалга-биле угаап турар бис деп, бо ажылчын медеглээн. Партияның айтышкыннарын амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш республиканың ажылчы чоннары күштерин, чогаадыкчы энергиязын болгаш арга-мергежилин харамнанмас деп, Азербайджанның ажылчын аңгызының өмүнээзинден СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге ол бүзүреткен.

Улус ажыл-агыйынга амгы үениң техниказын нептередириниң айтырыгларынга ССРЭ-ниң прибор тудуушкунунуң, автоматчыдылга чепсектериниң болгаш башкарыышкынның системаларының министри депутат **М. С. Шкабардия** доктаатган. Адырга эң чоокку үеде эртем болгаш техника талазы-биле кол угланыышкын прибор тудуушкунунуң продукциязының микроэлектрониктиг болгаш элементилиг баазаже дүрген шилчидери болур деп, ол онзалап демдеглээн. Ол чорук күш-ажылчы болгаш материалдыг курлавырларны дыка камнаар, прибор болгаш саналга техниказының кол техниктиг характеристикаларын бедидер арганы бээр.

Коммунист болгаш ажылчын кижи болганымда, чурттуң хөгжүлдезиниң планнарының болгаш көргүзүглериниң кайы хире улуг хемчээлдиинде кол чүүл совет кижи дугайында, бистерниң шуптувустуң аас-кежиивистиң дугайында, Чер кырынга тайбың дээр дугайында сагыш салыышкыны кирип турарын бодум болгаш кады ажылдап турар өөрүм билип турар деп чүвени чугаалаарын күзеп тур мен деп, Тбилисиниң «Центролит» дээр шуткулга заводунуң шуткукчулар бригадири депутат **Г. Н. Куртанидзе** медеглээн. Ол дээш чүгле чаңгыс «четтирдим» деп чугаалап каары четпес. Партияның болгаш чазактың кичээнгей салышкынынга ажыл-ижи-биле, хууда күш-ажылчы салышкыны-биле харылаар херек.

Чурттуң чөөн талакы районнарының бүдүрүкчү күштерин улам ыңай комплекстиг хөгжүдер талазы-биле план болгаш бюджет төлевилелинде көрдүнген хемчеглерни сибирьжилер сеткил ханышкынчыг-биле утканын Кемерово облкүүскомунуң даргазы депутат **Ф. В. Попов** дыңнаткан.

Кузбасстың чонун аъш-чем-биле хандырарының айтырыгын канчаар шиитпирлеп турарының дугайын ол чугаалап тура, бүдүрүлгелерниң чүс-чүс дузалал ажыл-агыйларын тургусканын, областың ажылчы чоннарының хууда ажыл-агыйлары быжыгып турарын демдеглээн.

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга Рязань областың көдээ ажылчы-ишчилериниң салышкынының дугайын партия обкомунуң бирги секретары депутат **Н. С. Приезжев** чугаалаан. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидериниң, оон индустриалдыг орукче шилчидериниң чугула курлавырларының бирээзи мелиорация болуп турарын ол демдеглээн. Ам ону область черин сайзырадыры-биле чаңгыс аай комплекске улуг хемчээлдерде чорудуп турар.

Туркмен ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы депутат **Б. Язкулиев** бистиң планнарывыс болза, тайбының болгаш тургузуушкунунуң планнары боор турар деп чугаалаан. Бүгү-ле эвилелдешкен республикаларда ышкаш, Туркменияда ажылчы чоннарның чаагай чоруун болгаш культурлуг деңнелин бедидерин ол планда көрүп турар.

Татар АССР-ниң Октябрь районнуң Кульбаево-Марасин көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы депутат **Г. С. Садретдинова** көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң индустриализастаарынга болгаш көдээге социал-культура чаартылгаларын чорударынга чер-чер Советтериниң ролюнуң улам улгадып турарының дугайын чугаалаан.

Көдээ ажыл-агыйның чамдык ажылдарын четпес механизастаазының болгаш көдээ черлерниң оруктарының багай боор турарының уржуундан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү куду, дүжүттүң эвээш боор турарынче кичээнгейни депутат угландырган.

Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат **А. Дуйшеев** Киргизияның ажыл-ишчилериниң чедиишкиннериниң дугайын чугаалааш, ол черниң үлетпүрүнүң шапкын хөгжүлдезиниң дугайын дыңнаткан.

Суггаттыг черлерни улам калбаа-биле ажыглалга киирери-биле кылыр ажылдарның улам калбартырының, ол ышкаш көдээ ажыл-агый продукциязын болбаазырадып кылыр бүдүрүлге черлерин улгаттырарының чугулазын депутат демдеглээн.

Армян ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы депутат **Б. Е. Саркисов** ол республиканың ажылчы чоннарының чурттуң чаңгыс аай улус ажыл-агыйының комплекизин хөгжүдеринге үлүүн улам улгаттырып, уламна хөй чүүлдерни чуртка бээринче чүткүп турарының дугайын дыңнаткан.

Эвилел чагыргазында турар чамдык заводтарның чиг-эт чедиишпезинден чедир ажылдавайн турарын депутат демдеглээн.

«Эстонсланец» бүдүрүлге каттыжышкынының «Виру» деп шахтазында дагжылар бригадири **Э. В. Вахт** кывар сланцыларны казып тывары болгаш ажыглаарының айтырыгларының дугайын чугаалаан.

Оратор Эстонияның сланец тывыкчыларының чедиишкиннериниң дугайын дыңнаткаш, ол чиг-этти казып тывар дериг-херекселдериниң күчүзүн улам улгаттырар болза, оларның ажылы улус ажыл-агыйынга улам-на улуг ажык-дузалыг болурун демдеглээн.

Таджик ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат **К. Махкамов** 1983 чылдың планнары чурттуң болгаш эвилелдешкен республикаларның-даа эрге-ажыктарынга дүүжүп турарын демдеглээн. Таджикистанга улус ажыл-агыйының кол-кол адырларын шапкыны-биле хөгжүдерин. Мурнуу-Таджик бүдүрүлге-девискээр комплекизиниң күчүзүн улгаттырарын планда көрүп турарын ол дыңнаткан.

Келир чылда чурттуң күрүне планының болгаш бюджединиң төлевилелдерин Эвилелдиң Совединге чугаалажып көөрү оон-биле доозулган.

НАЦИОНАЛДАР СОВЕДИНДЕ

Кремльдиң Улуг ордузунга ноябрь 24-те эртенгиниң 10 шакта ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң хуралы ажыттынган.

Эштер **А. Я. Пельше, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, Э. А. Шеварднадзе, М. В. Зимянин, К. В. Русаков, Н. И. Рыжков** оларны депутаттар үргүлчүлелдиг алыш часкаашкыны-биле утканнар.

Хурал Националдар Совединиң Даргазы **Т. П. Рубенис** даргалаашкыны-биле боон эрткен.

Сессияга көөрү-биле киирген беш чылдың үшкү чылының планы болгаш бюджеди бистиң чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн улам быжыглап база хөгжүдеринче, совет кижилерниң материалдыг болгаш угаан-бодал хереглелдерин долдур хандырарынче, бүгү эвилелдешкен республикаларның экономиказын болгаш культуразын улам чечектелдиринче угланган деп, Узбекистанның Компартиязының Ташкент хооркомунуң бирги секретары депутат **У. У. Умаров** чугаалаан.

Улустуң чаагай чоруунуң дугайында ол сагыш салыышкынны Ташкентиниң болгаш бүгү Узбекистанның ажылчы чоннары билип турарлар.

1983 чылдың планының болгаш бюджединиң төлевилелдеринде айыттынган сорулгаларның нарының болгаш харыысалгалыын крайның ажылчы чоннары билип турар деп, Красноярск крайкүүскомунуң даргазы депутат **Н. Ф. Татарчук** чугаалаан. Крайның бүдүрүкчү күштерин комплекстиг хөгжүдериниң талазы-биле чазактың ап чорудуп турар хемчеглери чурттуң чөөн талакы районнарының экономиктиг күчүзүн шапкыны-биле хөгжүдериниң дугайында сагыш салыышкынны илередип турар-дыр.

Крайның капитал тудуунда байдалдың дугайын чугаалааш, ол талазы-биле четпестерниң дугайын депутат айыткан.

Таджикистанда улуг девискээр — бүдүрүлге комплекизин тургузуп турары, энергетиканың объектилерин тудары — республиканың бүдүрүкчү күштерин шапкыны-биле хөгжүдериниң үндезини боор турар. Ол дугайын Ф. Э. Дзержинский аттыг «Таджиктекстильмаш» заводтуң партком секретары депутат **Х. Абдуллоев** чугаалаан. Кылыглааның шынарын экижидер, оларны кылыр материалдарны камнаарының талазы-биле заводтуң коллективи эвээш эвес чүүлдерни кылып турарын ол чугаалаан. Ынчалза-даа ол заводка чиг-эт берип турар бүдүрүлге черлериниң буруузу-биле ажылдың саадаар чоруу база бар боор турар.

Профэвилелдериниң Литва республика чөвүлелиниң дар-

(Төнчүзү 2-ги арында).

ПАРТИЯНЫҢ ПЛАННАРЫ — ЧОННУҢ ПЛАННАРЫ

ТАЙБЫҢ — ААС-КЕЖИИ ОЛ

Бистер, совет кижилер, дайын деп чүл, оон уржуктары кандыгыл деп чүвени эки билир бис. Бистер дайынның оду катап хөрлээлеп үнүп келирин кажан-даа күзевес бис. Совет кижилерниң күзели ындыг. Совет Эвилелиниң чону-биле оон Коммунистиг партиязының үнү чаңгыс, олар түлүш болгаш ханы харылзаалыг дээрзин СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1982 чыл) Пленумунга СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Ю. В. Андроповтуң чугаазында долузу-биле илереп турарын бистиң республика типографиязының коллективи, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей улуг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле билип, хүлээп ап турар.

Бо хүннерде делегейде дүшкүүрлүг байдал шоолуг чавырылбаан. Делегейниң аңгы-аңгы диптеринде оттуг точкалар бар. Ол чорук совет кижилерни түвүредип турар. Аңаа хамаарыштыр эш Ю. В. Андроповтуң Пленумга мынча деп чугаалааны кончуг чөптүг: «Бөгүн делегей байдалын тодарадып турар бергелер болгаш дүшкүүрлүг чорук ажып эртинген түрүп болур болгаш ажып эртинер-даа ужурлуг деп санап турар бис. Бир эвес бодунуң келир үелин айыылга таварыштырарын күзевес болза кижи төрелгетен боо-чепсектерни эндере бүдүрер чоруктар-биле болгаш дайыннар-биле кезээ шагда эптежип шыдавас». Маңаа хөй тайылбырның херээ чок. Тайбың дугайында айтырыгны чүгле бот-боттарын хүндүлежир чорукка үндезилеп, ийи таланың чугаалажыышкыннарының ачызында чедип ап болур дээш ол ышкажыл. Тайбың — аас-кежии ол. Ынчангаш совет кижилер партияның болгаш күрүнениң тайбың политиказын деткип, аңаа шалыпчы күш-ажылы-биле харылап турар чылдагааны ында.

Типография коллективиниң өрүлге пеги октябрь айның бүдүрүлге планын 108,5 хуу күүсеткен. Мен бодум хуумда ол онаалдамны 129 хуу боттандырдым. Төрээн партиямның тайбың дээш политиказынга мээң күш-ажылчы харыым ол.

В. ДОРЖУ,
республика типографиязының өрүкчүзү, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты.

ҮЛҮҮВҮС КИИРЕР БИС

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Ю. В. Андропов чугаазынга чоннуң херегдел барааннарын бүдүрерин көвүдедиринче болгаш шынарын экижидеринче улуг кичээнгейни 1983 чылдың планында салдынганын демдеглевишаан, чоннуң херегдел барааннарын бүдүрерин чүгле көвүдедирин эвес, а оон шынарын экижидерин кол сорулга кылдыр айыткан. Ол биске, садыг шугумунуң ажылдакчыларынга база хамааржыр. Шынап-ла барааннарның шынары чугула айтырыг. Үениң негелдезинге дүүштүр даараан, чараш, эптиг идик-хепти садып алыкчылар сеткил ханып алыр болгай. Ынчангаш Пленумга ол айтырыгны чугулалап көргенин чүүлдүгзүнүүшкүн-биле хүлээп алдывыс.

Садып алыкчыларның негелде-хереглелдерин долу хандырып, садыгның бедик культуразын чедип алыры — бистиң мурнувуста кол сорулга. Ынчангаш магазинниң делгирлеринге хереглелдиң чугула барааннары үзүктелбези-биле барааннар-биле бисти хандырып турар черлер-биле быжыг харылзааны тудуп турар бис. Ол ажыл-херекчи харылзаалар ам оон-даа быжыгар. Бистиң магазинге кирип турар барааннарның шынарынга хамаарыштыр ону бүдүрүп турар бүдүрүлге черлеринге боттарывыстың санал-оналывысты, сүмевисти киирер бис.

Кызыл үлетпүр садыгның «Детский мир» магазининиң коллективи СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын моон соңгааргы ажылынга удуртулга кылдыр хүлээп алган.

И. ДЕКАБРЬ.
садыгжы, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи.

СОРУК КИРГЕН

СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Ю. В. Андроповтуң ханы утказыг чугаазын улуг кичээнгей-биле номчуп, таныштым. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың иштики база даштыкы политика талазы-биле сорулгаларын ында тодаргай айыткан-дыр, ону бүгү совет улус-биле бир дөмей сеткил ханызындан чүүлдүгзүнүп деткип тур мен.

Эш Ю. В. Андроповтуң чугаазында айыткан чүүлдер болгаш түңнелдер бистиң моон соңгаар ажылдаарывыстың программазы болур. Ылаңгыя тудугжуларның ажылында четпестерни илереткеш, чүнү кылырын айыткан. Ол четпестер бистиң тудуг эргелелинге, бригадага база хамааржыр.

Тудуг-монтаж ажылдарының шынары куду, күштерни болгаш херенгилерни аңгы-аңгы объектилерже тарадыр октаар болгаш өске-даа четпестер бар, оон уламындан тудуглар чогуур үезинде ажыглалга кирбес таварылгалар бар. Ол четпестерни болдурбас дээш кызымак ажылдап тургаш, тудугнуң ажыглалга киирер хуусаазын кызырарын, ажылдың шынарын экижидерин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин бистиң бриганың кежигүннери хүлээнип турар.

Бо чылдың эрткен айларында 232 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын бистиң бригада кылыр тургаш, 260 муң рубль чедирип, планывыс ажыр күүсеткен бис. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга төлептиг уткуражыр, он бирги беш чылдың үшкү чылында чедиишкинниг ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар дээш кызымак ажылдап турар бис.

А. КУЖУГЕТ,
«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде бригадир. Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу.

СЭКП обкомунда, республиканың Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

КЫШТАГЛААШКЫН: мал бажын менди камгалаар, хөй продукцияны алыр

1982—83 чылдың кышкы үезинде малды менди кыштажырар, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садып алырын көвүдедир дээш социалистиг чарышты организастаар дугайында доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому хүлээп алган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш партия ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш республиканың партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организациялары, көдээ ажыл-агыйның удуртукчулары, специалистери болгаш бүгү ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур социалистиг чарышты калбартып, чамдык эки чедиишкиннерни чедип алган дээрзин ук доктаалда демдеглээн. Мал продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле тос айларның даалгазын республика ниитизи-биле күүседипкен. Оларның белеткели эрткен чылдың ол үеде деңнелинден бедик.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «1982—1983 чылдың кышкы үезинде мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирери, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садып алырын көвүдедири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» доктаалынга харыы кылдыр хөй-хөй совхозтарның, бригадаларның, фермаларның коллективтери, мал ажылының мурнакчылары кыштаглаашкын үезинде шалыпчы ажылдаар, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир, оон шынарын экижидер, чаш төлдү бүрүн камгалап алыр дээш ниитиативаны үндүрүп, саалдачы, немелде деңзини болгаш өске-даа бүдүрүлге көргүзүглерин хүнүн немээр дээш социалистиг чарышты калбартып турар дээрзин демдеглээн.

Мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирер, мал продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткелин көвүдедир талазы-биле мурнакчы совхозтарның, бригадаларның, фермаларның, ажыл-агыйлар аразының бүдүрүлгелериниң, дузалал ажыл-агыйларның болгаш өске-даа организацияларның инициативазын партия обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому деткээн.

Мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирер, фермаларның продуктулуг чоруун бедидер, эътти, сүттү болгаш мал ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш социалистиг чарышты районнар, совхозтар, бригадалар болгаш фермалар коллективтериниң, көдээ дузалал ажыл-агыйларының, Сельхозтехкүрүкомунуң салбырларының, белеткел болгаш болбаазырадылга бүдүрүлгелериниң, мал ажылында бүгү ажылчыннарның аразынга дээштиг калбартырын, фермаларның, чемгерилге цехтериниң техниктиг хандырылгазын боттандырарын, машиналарның болгаш дериг-херекселдерниң ажылын үзүк чок болдурарын, хол-биле кылыр аар ажылдарны механизастаарын, малга чемни болбаазырадырын, малдың болгаш кушгуннуң продуктулуун бедидипишаан, оон ажыглалын экижидерин, мал продуктуларын чогуур үезинде хүлээп алырын болгаш болбаазырадырын, оон бедик шынарлыын болгаш чидириг чок болурун хандырарын СЭКП райкомнарынга, хоорайкүүскомнарга, Көдээ ажыл-агый министерствозунга, «Скотопром» тресте, Көдээ ажыл-агый продуктуларын садарының болгаш шынарының талазы-биле күрүне инспекциязынга, Сельхозтехкүрүкомга, республиканың боттары бүдүрүлгелерлиг министерстволарынга болгаш ведомстволарынга база дузалал ажыл-агыйлыг организацияларга, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, совхозтарның удуртукчуларынга болгаш специалистеринге даасган. Организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды бо сорулгаларга дүүштүр чорударын айыткан.

1982—1983 чылдың кышкы үезинде мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирер, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедир, мал ажылының бүгү комплекизин күүседир дээш социалистиг чарыштың түс-түс негелделерин профоблчөвүлел болгаш профэвилел обкомнары-биле декабрь 10-га чедир ажылдап кылгаш бадылаарын СЭКП райкомнарынга, хоорайкүүскомнарга, Көдээ ажыл-агый министерствозунга, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозунга, Кызылдың болгаш Кызыл-Мажалыктың эът комбинаттарынга, сүт комбинадынга, Сельхозтехкүрүкомга, Респотребсоюзка, боттарында бүдүрүлгелиг министерстволарга болгаш ведомстволарга база көдээ ажыл-агыйның дузалал организацияларынга даасканы. Ол негелделерни район, совхоз, бригада, ферма болгаш өске-даа салбырларга, мал ажылында кижи бүрүзүнге саат чокка чедирер.

1982—1983 чылдың кышкы үезинде мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирер, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедир дээш районнарның, совхозтарның, ажыл-агыйлар аразының болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң коллективтериниң, бригадаларның, фермаларның база көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң мурнакчыларының республикада социалистиг чарыжының негелделерин бадылаан. Социалистиг чарыштың түңнелдерин 1982 чылдың октябрь 1-ден 1983 чылдың июль 1-ге чедир көргүзүглерни өөренип көрүп тургаш, 1983 чылдың июль 1-ниң байдалы-биле үндүрер.

Совхозтар аразының социалистиг чарыжының түңнелин кварталда бир катап, эң сөөлгүзүн — 1983 чылдың июль 1-ге; салбырлар (бригадалар, фермалар, дузалал ажыл-агыйлар) аразының, малчыннар, кадарчылар, чылгычылар болгаш мал ажылында өске-даа ажылчыннарның аразында чарышты айда бир катап, сүт-бараан фермаларының ажылчыннарының — он хонуктап үндүрерин СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, профэвилел райкомнарынга, ВЛКСМ райкомнарынга, совхозтарның партия, профэвилел, комсомол организацияларынга, министерстволарга болгаш ведомстволарга, дузалал ажыл-агыйлыг бүдүрүлгелерге болгаш организацияларга сүмелээн.

Бүдүрүлгениң шиитпирлиг участоктарынга коммунистерни болгаш комсомолчуларны куваай тургузарын, мал фермаларын мергежилдиг кадрлар-биле четчелээрин, мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирери-биле удуртукчулардан болгаш специалистерден негелдени күштелдирерин СЭКП райкомнары, хоорайкүүскомнар, партия эге организациялары, комсомол база профэвилел органнары боттандырар. Партия, профэвилел болгаш комсомол бөлүктериниң, улусчу контроль постуларының ажылын идепкейжидер. Коллективтер иштинде социалистиг чарыштың тодаргай болгаш дээштиг чоруун чедип алыр, түңнелдерни шалыпкын болгаш хөйге билдингир, көскү кылдыр үндүрер, бүдүрүлгениң мурнакчыларын калбаа-биле чарлаар болгаш оларны демдеглээр, бар четпестерни илередир, мал продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринче бар немелде курлавырларны дилеп тыварынче чарышты угландырар.

Мал кыштаглаашкынын үлегерлиг болгаш организастыг эрттирер, мал продуктуларын көвүдедир, мал чемин чоп чагыглаар дээш, планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседир дээш калбарган социалистиг чарыштың чоруп турарын «Мал ажылы — шалыпчы фронт» деп кыйгырыгның адаа-биле доктаамал чырыдарын солуннар редакцияларынга, Телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле күрүне комитединге даасканы. Мал ажылын организастаанында болгаш оон технологиязында мурнакчы дуржулганы калбаа-биле нептередир, мурнакчыларның болгаш социалистиг чарыштың тиилекчилериниң арга-дуржулгазын тодаргай көргүзер, мал ажылының мергежилиниң ат-алдарын бүгү тала-биле көдүрер болгаш деткиир.

Мал кыштаглаашкынының үезинде социалистиг чарыштың чоруп турарының дугайында СЭКП обкомунга, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге 1983 чылдың январь 1-де, апрель 1-де, июль 1-те дыңнадып турарын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, министерстволарга болгаш ведомстволарга хүлээткен.

(Социалистиг чарыштың негелделерин 2-ги арында парлаан).

Тувинская
республиканская
БИБЛИОТЕКА

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ЧЕЧЕКТЕЛИИШКИНИ ДЭЭШ

(Төнчүзү. Эгези. 1-ги арында).

газы депутат **А. А. Ференсас** амгы үеде – республиканың үлетпүрү алды хүн иштинде бүдүн 1940 чылдың иштинде кылып үндүргени ышкаш, ол хире продукцияны кылып үндүрүп турарын дыңнаткан. Ону акы-дуңмалышкы бүгү республикаларның харам чок дузаламчызының ачызында чедип алган.

СЭКП-ның Атяшево райкомунуң (Мордва АССР) бирги секретары депутат **А. Т. Куняев** чурттуң агроүлетпүр комплекизин хөгжүдеринче, Аъш-чем программазының чугула сорулгаларын боттандырарынче план органнарының улуг кичээнгей салып турарын демдеглээн. Он бирги беш чылда үлетпүр ажылдакчылары минералдыг чемишчидилгелерин, техниканы, сигенаж ап алыр болгаш мал чемнери белеткээриниң улуг бүдүрүкчүлүг механизмнерин бүдүрүп үндүрерин улам шапкынчыдарын күзеп турар бис.

Чурттуң келир чылга планының болгаш бюджединиң төлевилелдерин кадык камгалалдың болгаш медицина эртемин улам хөгжүдерин база көрүп турар деп, ССРЭ-ниң кадык камгалал министри депутат **С. П. Буренков** чугаалаан. Ол совет кижилерниң кадыын камгалап, быжыглаарының талазы-биле ап чорудуп турар хемчеглерниң дугайын чугаалаан. Кадык камгалалын хөгжүдеринге күрүнениң берип турар хөй акша-хөреңгизин чөп ажыглаар дээш чүнү кылза чогуурун депутат тодаргай чугаалаан.

«Главкаракум тудуг» эргелелиниң начальниги депутат **А. Чарыев** Аъш-чем программазын боттандырарынга мелиораторларның салышкынының дугайын сессияның индириинден чугаалаан. Кара-Кумнуң сүт бугаазын казып тургузары бистиң чурттуң улустарының интернационалчы найыралының түңнели боор турар деп депутат демдеглээн. Бо хүннерде безин каналдың девискээринде черлер республиканың өстүрүп турар хевеңниң чартык кезиин берип турар апарган.

Ставропольдуң көдээ ажыл-агыйының ишчилери бо чылын эки организастыг ажылдааның демдеглевишаан, Ставрополь крайкомунуң даргазы депутат **И. Т. Таранов** шиитпирлээр апаар айтырыгларга доктааган. Транспорт ажылында четпестер улуг. Суггарылгалыг шөлдерни калбартып тура, тараазы болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын магадылалдыг бүдүрериниң улуг зоназын крайга тургузарының дүргедээри чугула. Ол чорук мал ажылын улам дүргең хөгжүдериниң баазазын тургузар.

Аъш-чем программазын боттандырарынга Совет Эстонияның балыкчыларының, балык өстүрүкчүлериниң болгаш балыкты болбаазырадыр ажылдап турарларының салышкынын кайгамчык улгаттырып турарының дугайын ЭССР-ниң Харьюс районунуң Киров аттыг балык-ажыл-агыйлыг колхозунуң даргазы депутат **О. П. Кууль** чугаалаан.

Ленинчи национал политиканың боттанышкынының эң кескү түңнелдериниң бирээзи — сайзырангай үлетпүрлүг болгаш көдээ ажыл-агыйлыг чурт болу берген Совет Башкирия-дыр деп, «Башкирэнерго» район энергетика эргелелиниң даргазы депутат **Ш. Р. Абдурашитов** чугаалаан.

ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрижилге министерствозунуң ажылы-биле холбаалыг чамдык айтырыгларга, электростанцияларның болгаш электри четкилериниң үдегелдиг ажылдаарының база оон техника-экономиктиг көргүзүглерин бедидериниң курлавырларынга ол доктааган.

Белеткел комиссияларының ажылынга киржип тура, боттарывыстың соңгулда округтарывыста ажыл-херектериниң байдалын билир болгаш, база боттарывыстың соңгукчуларывыстың саналдарын болгаш чагыгларын утпайн, ажылдап, чурттап турар черлеривистиң келир үези-биле холбаалыг тодаргай саналдарывысты шуптузун чугаалап турган бис деп, СЭКП Карел обкомунуң бирги секретары депутат **И. И. Сенькин** чугаалаан. Сөөлгү чылдарда автономнуг республикада улуг ыяш-үлетпүр комплекизи тургустунганын, республиканың ыяш комплекизиниң дыка хөй адырларында байдал ам-даа нарын болуп артпышаанын депутат онзалап демдеглээн.

Чаагай мөзү-шынар үлегерлерин өөреникчилерге ижиктирер, бистиң Төрээн чуртувус дээш чоргаарланышкынныг сагыш-сеткилге оларны кижизидер күзел-бодал-биле найыралдың болгаш акы-дуңма ёзузунуң дылы — орус дылга уругларны үжен чыл өөредип турарын Чуваш АССР-ниң Канаш хоорайының № 5 ортумак школазының башкызы депутат **Л. А. Андреева** улуг чоргаарланышкын-биле чугаалаан.

1983 чылдың планында ылангыя көдээ черлерге чонну медицина хандырылгазын экижидер талазы-биле немелде хемчеглер төлевилеттинген. Эмчиниң профессиязы чиик эвес, ынчалза-даа ол профессия кижилерге кажан улуг моральдыг өөрүшкүнү берип турар деп, Марий АССР-ниң Йошкар-Ола хоорай эмнелгезиниң салбыр эргелекчизи депутат **В. П. Мухин** чугаалаан. Көдээ ажыл-ишчилериниң кадыын камгалаар медицина албан черлериниң сорулгаларының дугайын чугаалап тура, дыка хөй айтырыгларны черлерге чүгүлдүг шиитпирлээр чогуурун оратор онзалап демдеглээн.

Якутияның экономиказының шапкын хөгжүлдези — Коммунистиг партияның хүн бүрү кичээнгейиниң болгаш дузаламчызының түңнели-дир деп, В. И. Ленин аттыг «Якуталмаз» бүдүрүлге каттыжышкынының чиңгине директору депутат **В. В. Рудаков** медеглээн. Алмаз казып тывар үлетпүрнүң улам ыңай хөгжүдериниң эргежок чугулазын депутат онзалап демдеглээн.

Грузияның ажыл-ишчилери Аъш-чем программазын боттандырарынга идепкейлиг киржип турар. Бедик продуктулуг агроүлетпүр комплекизин тургузары болгаш хөгжүдери — эвилелдешкен республиканың партия организациязының доктаамал сагыш салышкынында турар деп, Грузияның Компартиязының Аджар обкомунуң бирги секретары **В. Р. Папунидзе** чугаалаан.

Чурттуң Күрүне планының болгаш бюджединиң төлевилелдерин Националдар Соведиинге чугаалажыры оон-биле доозулган.

Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң каттышкан хуралы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң каттышкан хуралы Кремльдиң Улуг ордузунга кежээ болган.

Эштер **Ю. В. Андропов, Г. А. Алиев, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Д. А. Кунаев, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. В. Щербицкий, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, Т. Я. Киселев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, Э. А. Шеварднадзе, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, К. В. Русаков, Н. И. Рыжков** оларны депутаттар диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

А. П. Шитиков хуралды даргалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары хенертен мөчээн М. П. Георгадзениң тураскаалының сактышкызын ёзулалы чыылганнар кылган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрүне планының даргазы депутат **Н. К. Байбаков** 1983 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында болгаш 1982 чылда планның күүселдезиниң чорып турарының дугайында айтырыгның талазы-биле түңнел сөс чугаалаан.

1983 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын Националдар Соведи болгаш Эвилел Соведи бүгү тала-биле тодаргай чугаалажып көрген. Доктаамал комиссияларның түңнелдеринде болгаш эдеринчи илеткелдеринде, депутаттарның саналдарында 1983 чылда планны бүрүнү-биле чүүлдүг деп көрген.

План күүселдезин организастаарынга, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге, бистиң ниитилеливистиң социал айтырыгларын шиитпирлээринге СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң доктаалының, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Ю. В. Андроповтуң аңаа чугаазының шиитпирлиг ужур-дузазын сессияның хуралдарынга ийи палаталарның санал берген депутаттары онзалап демдеглээн.

1983 чылдың планын чугаалажып көрүп турган үеде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң план-бюджет болгаш доктаамал өске-даа комиссиялары чоннуң херегле барааннарының чамдык хевирлерин бүдүрерин база сайгарарын үүрмектеп садар өртектер ёзугаар 179,3 миллион рубль ниити түңге көвүдедирин саналдаан деп, оратор чугаалаан.

Ол саналдарны чугаалажып көргенин болгаш хүлээп алганын Н. К. Байбаков ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даасканын ёзугаар илеткеп дыңнаткан. 1983 чылдың Күрүне планынга чогуур эдилгелерни киирер.

Продукцияның чамдык хевирлерин, ылангыя чоннуң херегле барааннарын бүдүрерин көвүдедир, продукцияның шынарын бедидер, чамдык адырларны, чурттуң тус черлерин хөгжүдериниң чамдык айтырыгларын шиитпирлээр талазы-биле улус ажыл-агыйының курлавырларын болгаш аргаларын улам долу ажыглаарынче угланган чугула хөй саналдарны доктаамал комиссияларга планны көрген үеде база ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ийи палаталарының хуралдарынга чугаалажып көрүп турган үеде киирген.

Чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң чугула өске-даа айтырыгларын депутаттарның саналдарынга көдүрген. ССРЭ-ниң министерстволарының, ведомстволарының, ылангыя ССРЭ-ниң Күрпланының адрезинге шүгүмчүлелдер база бар болган.

Депутаттарның бүгү саналдарын болгаш шүгүмчүлелдерин кичээнгейлиг өөренип көөрүн, чогуур шиитпирлерни хүлээп алырын, чугаалажып көргениниң түңнелдериниң дугайында депутаттарга дыңнадырын чазактың даасканын ёзугаар оратор илеткээн.

Улус ажыл-агыйының бүгү курлавырларын ажыглаарынга, оон өгү адырларынга бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге, чурттуң экономиказының чедиишкинниг шапкын хөгжүлдезиниң, 1983 чылдың планының социал-экономиктиг сорулгаларын шиитпирлээриниң эң чугула негелделери болур күрүнениң, планның болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга ажылчы чоннарның улам өзүлделиг сонуургалдыын 1983 чылдың Күрүне планын амгы сессияга чугаалажып көргени база катап бадыткап турар деп, Н. К. Байбаков түңнелинде чугаалаан.

Ол саналдар сессияның бүдүүзүнде болган СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирлеринге бүрүн дүгжүп турар.

Палаталар аайы-биле аңгы-аңгы бадылаашкын ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Соведи 1983 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында Хоойлуну бир үн-биле хүлээп алган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киирип келгени 1983 чылдың Күрүне планын Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң доктаамал комиссияларының киирген эдилгелерин барымдаалавышаан, Хоойлу-биле бадылаан.

1983 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол көргүзүглериниң талазы-биле немей өзүлдениң темпилерин доктаадып тодаргайлаан.

Херегленге болгаш чыылдага ажыглаар национал орулга 1982 чылдагызынга деңнээрге 3,3 хуу, үлетпүрнүң продукциязы — 3,2 хуу, оон иштинде: бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүрери — 3,1 хуу, херегледиң чүүлдерин бүдүрери —3,5 хуу көвүдээр. Келир чылын чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр боттуг орулгалар 3 хуу, күрүнениң болгаш кооперация садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазы —5,4 хуу, чонга амыдыралдың ачы-дузазын чедирериң сайгарар хемчээли —6,8 хуу улгадыр.

1983 чылда ниити шөлү 106,6 млн. дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын тудар деп шиитпирлээн.

1982 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүсеттиинип турарының дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң доктаалын чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң доктаамал комиссияларының кылган түңнелдеринде болгаш депутаттарның 1983 чылдың планының база 1982 чылдың планының күүсеттиинип турарының талазы-биле кылган санал-оналдарында айыттынган чүүлдерни чугаалажып көргеш, СЭКП ТК-ның май болгаш ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин ёзугаар бо чылдың болгаш 1983 чылдың планнарында айыттынган даалгаларны чедиишкинниг күүседиринче угланган хемчеглерни боттандырып чорударын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге дааскан.

Күрүне бюджединиң дугайында айтырыг талазы-биле ССРЭ-ниң саң министри депутат **В. Ф. Гарбузов** түңнел сөс ап, чүве чугаалаан. Эвилел Соведи болгаш Националдар Соведи он бирги беш чылдың үшкү чылы — 1983 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджедин бүгү талазы-биле чугаалажып көргенин ол чугаалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының доктаамал комиссияларының материалдарында болгаш депутаттарның чугааларында СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге, чоннуң амыдырал деңнелин улам бедидеринче, чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн быжыглаарынче угланган партияның стратегтиг шугумунга чаа бюджеттиң долузу-биле дүгжүп турары демдеглеттинген. Бюджетте көрген акша-хөреңги курлавырлары 1983 чылда айыттынган бүгү-ле социал-экономиктиг сорулгаларны күүседиишкинин хандырар.

Доктаамал комиссиялар бюджеттиң орулгаларын 135,2 миллион рубльге немээрин саналдаан. ССРЭ-ниң 1983 чылда Күрүне бюджединиң орулгаларының болгаш чарыгдалдарының чамдык чүүлдеринге кылдынган эдилгелерни хүлээп алыры чугула деп, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң санап турарын оратор дыңнаткан.

ССРЭ-ниң Саң министерствозу ССРЭ-ниң Дээди Совединиң амгы сессиязынга бюджетти чугаалажып көрүп турарының үезинде кылган санал-оналдарны кичээнгейлиг өөренип көргеш, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге оон түңнелдериниң дугайында илеткээр апаарын ол чугаалаан. Алган хемчеглер дугайын депутаттарга чогуур үезинде дыңнадыр.

Депутаттар палаталар аайы-биле аңгы-аңгы бадылаашкыннар-биле ССРЭ-ниң 1983 чылда Күрүне бюджединиң дугайында Хоойлуну чаңгыс үн-биле хүлээп алганнар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киирип келгени ССРЭ-ниң 1983 чылда Күрүне бюджедин Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң эдилгелерин киирбишаан, орулгалар талазы-биле 354 106 241 муң рубль түңге болгаш чарыгдалдар талазы-биле 353 905 041 муң рубль түңнүг, чарыгдалдардан орулгалар 201 200 муң рубль ажып турар кылдыр Хоойлу-биле бадылаан.

Улус ажыл-агыйын акшаландырарынга — аар үлетпүрнү, тудуг индустриязын, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүн, көдээ ажыл-агыйны, транспортту, чуртталга-коммунал ажыл-агыйын болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларын улам хөгжүдеринге чарыгдалдар келир чылын 198 255 961 муң рубль, социал-культура хемчеглеринге — 114 205 560 муң рубль, оон иштинде күрүнениң социал страхование бюджединиң талазы-биле — 43 538 650 муң рубль болур.

Чурттуң камгалалынга акша тускайлаашкыны 17 054 000 муң рубль түңнүг боор турар.

Хоойлуда 1983 чылда эвилелдешкен республикаларның күрүне бюджеттерин база тодараткан.

Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң доктаамал комиссияларының 1983 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында санал-оналдарын, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының хуралдарынга депутаттарның кылган саналдарын болгаш сүмелерин чугаалажып көргеш, оларның талазы-биле чогуур шиитпирлерни хүлээп алырын ССРЭ-ниң Дээди Соведи ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге дааскан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү Г. А. Алиевти томуйлаар дугайында саналды ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киргенин хурал даргазы дыңнаткан.

ССРЭ-ниң Дээди Соведи депутат **Г. А. Алиевти** ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бирги оралакчызынга томуйлаар дугайында доктаалды бир үн-биле хүлээп алган.

Оон соонда депутаттар хүн чурумунуң дараазында айтырыын — ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарының дугайында Хоойлунуң төлевилелиниң дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүнче кирген. ССРЭ-ниң Күрүнениң айыыл чок чорук комитединиң даргазы депутат **В. В. Федорчук** илеткел кылган.

Националдар Совединиң хоойлужудулга саналдаар комиссиязының даргазы **И. М. Ярковой** ийи палатаның бо айтырыг талазы-биле эдеринчи илеткелин кылган.

Хоойлу төлевилели ССРЭ Конституциязынга дүгжүп турар деп комиссиялар санап турар. Ону ёзугаар алырга, ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарларын болгаш девискээрлерин тодарадыры болгаш камгалаары ССР Эвилелиниң эргезинге хамааржып турар. Совет күрүнениң даштыкы политиказының принциптериниң болгаш социалистиг Ада-чуртту камгалаарының дугайында Конституцияның чүүлдеринге төлевилел даянып турар.

Күрүне кызыгаарларының дугайында Хоойлу төлевилелин совет социалистиг күрүнениң хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазының байдалдарын болгаш ССРЭ-ниң өске чурттар-биле кады ажылдажылгазының чедип алдынган деңнелин барымдаалап, ажылдап кылган. Ол күрүне кызыгаарларының дугайында күштүг боор турар хоойлужудулганы ажыглаарының талазы-биле практиканы көргүзүп, ССРЭ-ниң чурттар арасында керээлериниң негелделерин барымдаалап турар.

ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарларының дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киирген Хоойлу төлевилелин хоойлу-дүрүмнер саналдаар комиссиялар чүүлдүг деп көрген. Оон-биле кады комиссиялар ол талазы-биле кылдынган чамдык саналдарны болгаш сүмелерни өөренип көөрү чугула деп санааш, аңаа холбаштыр төлевилелге чамдык өскерилгелерни болгаш эдилгелерни кылган.

Хоойлу-дүрүмнер саналдаар комиссиялар ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарларының дугайында Хоойлуну кылдынган немелделер болгаш тодарадылгалар-биле кады, ол ышкаш айыттынган Хоойлуну күштүг болдурар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң доктаалының төлевилелин бадылаар саналды киирген ол дыңнаткан.

Кызыгаар—кожазынче, даштыкы чурттарже баар оруктур деп, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы депутат **Г. М. Корниенко** медеглээн. Карасагыштыг бодалдары-биле ону шургуп эртерин күзээннерге ол быжыг шоочалыг. Ынчалза-даа чаагай хереглерге, ажыктыг аргыжылгаларга ол ажык. Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарындан бээр ол ындыг болуп келген. Ол ам-даа харын шак ындыг, бирги ээлчегде кожавыста социалистиг чурттар-биле бистиң кызыгаарларывыста ындыг. Билдингир чылдагааннар-биле Европада кызыгаарларын үрелбес чорууң Совет Эвилели онза улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп келген болгаш көөр-дээ. Бир эвес кым-бир кижи мында амгы үениң кызыгаарларынга кыжанып халдавас чүве болза, Европага тайбың камгалап алдынгаа туруп болур деп чүвени бүгү ниитиге хүлээп көрдүнген шынныг херек кылдыр санап турар.

Кыдат Улус Республиказы-биле бистиң кызыгаарывыс база найыралдың болгаш чаагай кожа-хелбээ турарының кызыгаары болган турарынга белен чорук. совет талазы каш удаа илергейлеттинген келгенин оратор чугаалаан. Совет-кыдат кызыгаарда байдал сөөлгү үеде оожургалдыг апарганын сеткил ханыышкын-биле демдеглеп болур: хемнерниң кызыгаар участоктарынга суднолар чоруушкунунуң айтырыгларын ажыл-дерекчи ёзу-биле шиитпирлеп турар, кызыгаар чоогунуң кадызынга садыглажылышкынны катап эгелеп чорударының дугайында дугуржуушкун чедип алдынган.

Кызыгаар албаны моральдыг бедик шынарларны, мергежилди, билиглерни, топтуг мөзүнү, Төрээн чуртка кызыгаар чок бердинишкинни негээр деп, ВЛКСМ ТК-ның секретары депутат **В. М. Мишин** медеглээн. Комсомолдуң путевкалары-биле кызыгаар шериглериниче аныяктарны шилип чорударда, ол бүгүнү барымдаалап турар.

Бистиң облазывыс кызыгаар чер деп, Белоруссияның Компартиязының Брест обкомунуң бирги секретары депутат **Г. Е. Соколов** чугаалаан. Бистиң чуртувусче кээп турар кижилерниң арасында чүгле өңнүктер эвес, харын хоралакчы дерзии тускай онаалдалыг ээлчег кижилер база бар деп чүве эки билдингир.

Палаталар аайы-биле ийи аңгы бадылаашкын-биле депутаттар ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарының дугайында Хоойлуну чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарының дугайында Хоойлуну күштүг болдурарының дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң доктаалын хүлээп алган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында илеткелди ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы **В. В. Кузнецов** кылган. Депутаттар чогуур хоойлуларны болгаш доктаалдарны хүлээп алган.

Оон соонда СЭКП ТК-ның секретары депутат **И. В. Капитоновка** сөс берген. Оон чугаалааны:

Михаил Порфирьевич Георгадзениң мөчээни-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретарын соңгуур дугайында айтырыгны сессияга шиитпирлээр апаар-дыр бис.

Партияның Тбилиси хоорком унуң бирги секретарынга ажылдап турар депутат Тенгиз Николаевич Ментешашвилини ол албан-дужаалга СЭКП ТК-ның Политбюрозу сүмелеп турар.

Эш Т. Н. Ментешашвили — 1928 чылда төрүттүнген, националы грузин, 1952 чылдан бээр партия кежигүнү. Дээди эртемниг, тускай мергежили — инженер-механик.

Күш-ажылчы ажыл-чорудулгазын Рустави хоорайда металлургия заводунга эгелээн. Партия ажылынга 20 ажыг чыл туруп келген. Грузияның Компартиязының Рустави хоорком унуң бирги секретары, партияның Тбилиси хоорком унуң ийиги секретары турган, а сөөлгү алды чылда бирги секретарынга ажылдап келген.

Эш Т. Н. Ментешашвили ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының депутадынга соңгудтунган. Амгы үеде Националдар Совединиң депутады.

Эш Т. Н. Ментешашвили бодун белеткелдиг ажылдакчы, эки организакчы кылдыр көргүзүп келген.

Депутат **Т. Н. Ментешашвилини** ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретарынга ССРЭ-ниң Дээди Соведи чаңгыс үн-биле соңгаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң оңгу чыыжының чедиги сессиязы ажылын дооскан.

(СЭТА).

Кыштаглаашкын—шалыпчы фронт

1982–83 чылдарның кышкы үезинде мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирери, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедири дээш районнарның, совхозтарның, ажыл-агыйлар арасында болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң коллективтериниң, бригадаларының, фермаларының болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң мурнакчыларының

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ

I. СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИН ИЛЕРЕДИРИ

Эътти, сүттү, чуурга бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге эң бедик көргүзүглерни чедип алган, бүгү чүзүн малдарның өзүлдезин болгаш баш санының база оларның чаш төлүнүң онча-менди турарын, төрүүр малдарның кызыраар чоруун кызырарын, малдарның продуктулуг чоруун бедидерин, бүдүрүп турар продукциязының шынарын экижидерин чедип алган районнарны, совхозтарны ажыл-агыйлар арасында болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң коллективтерин, бригадаларын болгаш фермаларын, а ол ышкаш көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларын социалистиг чарыштың тиилекчилери деп санаар.

Районнардан, совхозтардан болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринден — кышкы үеде эът, сүт, чуурга бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге эң бедик көргүзүглерни чедип алган болгаш бүгү чүзүн малдарның баш санының болгаш оларның чаш төлүнүң онча-менди турарын, төрүүр малдарның кызыраар чоруун кызырарын, малдың продуктулуг чоруун бедидерин, бүдүрүп турар продукциязының шынарын экижидерин чедип алганнарны;

Хой, өшкү, иви бригадаларындан — төрүүр чүс баш малга онааштыр мал төлү алырынга эң эки көргүзүглерни чедип алган болгаш улуг малдың онча-менди турарын хандырганнарны;

Сүт-бараан фермаларындан — сүт бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге, инектерниң продуктулуг чоруун бедидеринге эң бедик көргүзүглерни чедип алган, эрткен кыштаглаашкында деңнелден сүт бүдүрерин көвүдеткен, чүс баш инекке болгаш хунажынга онааштыр эң хөй бызаа алган болгаш улуг малдың менди турарын хандырганнарны;

Мыйыстыг бода малды семиртир болгаш өстүр азыраар талазы-биле бригадалардан — дүн-хүнде болгаш ниити немелде деңзи алырынга, малдарны менди тургузарынга бедик түңнелдерни чедип алганнарга;

Хаван фермаларынга — бир төрүүр хаванга онааштыр эң хөй хаван оолдары алган, эът бүдүрер талазы-биле даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсеткеш, хаваннарының баш санының менди турарын хандырганнарны;

Бүдүрүлгелерниң, организацияларның болгаш албан черлериниң дузалал көдээ ажыл-агыйларындан — көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң хемчээлин эрткен кыштаглаашкынның ол үезинге деңнээрге улгаттырар талазы-биле, дузалал ажыл-агыйның бодун калбартырынга (малдың баш санын көвүдедиринге, тарылга шөлүн калбартырынга болгаш өскелерге-даа), малдың баш санын онча-менди тургузарынга эң эки түңнелдерни чедип алганнарны тиилекчилерге санаар.

Тус-туста түңнелдер талазы-биле:

хойжулардан, чылгычылардан, ивижилерден, хаван ажаакчыларындан, эъткир коданнарның инек кадарчыларындан — планнарын болгаш хууда социалистиг хүлээлгелерин күүсеткеш, төрүүр чүс башка онааштыр хураган, анай, бодаган, иви анайы, хаван оглу, бызаа алыр талазы-биле эң эки түңнелдерни чедип алган болгаш улуг малдың эң эки менди турарын хандырганнарны;

сүткүр коданнарның саанчыларындан, инек кадарчыларындан — планнарын болгаш хууда социалистиг хүлээлгелерин күүсеткеш, сүттүң ниити саалдазынга болгаш бир саар инекке онааштыр саалдага, эрткен кыштаглаашкынның ол үезинден сүт бүдүрерин көвүдедиринге, чүс инекке болгаш хунажынга онааштыр бызаа алырынга, малдың баш санының онча-менди турарынга бедик көргүзүглерни чедип алганнарны;

семиртилге коданнарының кадарчыларындан, бызаа ажаакчыларындан — планнарын болгаш хууда социалистиг хүлээлгелерин күүсеткеш, баш бүрүзүнүң дүн-хүнде эң бедик ортумак немелде деңзи, дужаар деңзизин, быжыглаан малының баш санын бүрүн камгалап алырын чедип алганнарны;

куш фабриказының операторларындан — төрүүр дагааларның эң бедик продуктулуун, куштуң баш санын онча-менди турарын чедип алганнарны;

ажылчыннардан (чем цехтериниң операторларындан, мал чемнерин кыжын белеткээринге, сөөртүрүнге, ажылдап кылырынга болгаш одарлар далбыйлаарынга ажылдап турган механизаторлардан, суг сөөртүр автомашина чолаачыларындан, чем хуваакчыларындан) — бир эвес оларның ажылдап берип турган фермаларынга, бригадаларынга ол адырларга доктааттынган көргүзүглер чедип алдынган турар болза, оларны социалистиг чарыштың тиилекчилери деп санаар.

II. СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИН ҮНДҮРЕРИ

Районнарның, совхозтарның, көдээ ажыл-агыйның ажыл-агыйлар арасының болгаш өске-даа бүдүрүлгелериниң арасында социалистиг чарыштың түңнелдерин үш зона аайы-биле үндүрер: **төп зона** (Таңды, Бии-Хем, Тожу, Каа-Хем болгаш Кызыл районнар), **барыын зона** (Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнар), **мурнуу зона** (Моңгун-Тайга, Өвүр, Тес-Хем, Эрзин районнар).

Бригадаларның, фермаларның, көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларының арасында социалистиг чарыштың түңнелдерин зоналарга чарбайн республикага ниитизи-биле үндүрер.

Кышкы үеде (1982 чылдың октябрь 1-ден 1983 чылдың июль 1-ге чедир) мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирери, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедири дээш районнарның, совхозтарның, көдээ ажыл-агыйның ажыл-агыйлар арасында болгаш өске-даа бүдүрүлгелериниң, бригадаларының, фермаларның болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң мурнакчыларының арасында социалистиг чарыштың республика түңнелдерин 1983 чылдың июль 1-де байдал-биле үндүрер.

Шаңналдыг черлерниң дараазында саны доктаадыр:

районнар арасынга — 3; совхозтарга — 3; хой, өшкү бригадаларынга — 15; сүт-бараан фермаларынга — 6; хаван бригадаларынга — 2; иви бригадаларынга — 1; мыйыстыг бода мал семиртир болгаш өстүрер бригадаларга — 2; бүдүрүлгелерниң, организацияларның болгаш албан черлериниң дузалал көдээ ажыл-агыйларынга — 1. Бүдүрүлге мурнакчыларының арасында чарыштың тиилекчилериниң санын чедип алдынган түңнелдерни барымдаалап доктаадыр.

III. СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИН ШАҢНААРЫ

1983 чылдың июль 1-де байдал-биле түңнелдерни үзе үндүргеш, **тиилекчилерге** тывсыр шаңналдар:

бодунуң зоназынга бирги черни ээлээн **районнарга**, СЭКП обкомунуң Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун, I чергениң дипломун болгаш 1000 рубль түңнүг акша шаңналын тывсыр;

бодунуң зоназынга бирги черни ээлээн **совхоз коллективтеринге** СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун, I чергениң дипломун болгаш 500 рубль түңнүг акша шаңналын тывсыр;

шаңналдыг черни ээлээн **фермалар, бригадалар коллективтеринге** I чергениң дипломун болгаш бирээзи-ле 450-ден 250 рубль чедир түңнүг акша шаңналын тывсыр;

бүдүрүлгелерниң, организацияларның болгаш албан черлериниң шаңналдыг чер ээлээн **дузалал көдээ ажыл-агый коллективинге** 1 чергениң дипломун болгаш 100 рубль түңнүг акша шаңналын тывсыр.

көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң мурнакчылары дыштанылга бажыңнарынче, УАЧД-же путёвкалар-биле, ССРЭ-ниң хоорайларынга баар турисчи путёвкалар-биле өртектиг белектер ийикпе акша-биле шаңнадыр. Оларда шылгараанарга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң хүндүлел бижиктерин болгаш «XI беш чылдың шалыпчызы» деп демдекти тывсыр.

ССРЭ-НИҢ КҮРҮНЕ КЫЗЫГААРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА ХООЙЛУ ТӨЛЕВИЛЕЛИНИҢ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга ССРЭ-ниң КАЧК-ның даргазы депутат В. В. ФЕДОРЧУКТУҢ илеткели

Күрүне кызыгаарының камгалалының дугайында, чурттуң политиктиг болгаш экономиктиг эрге-ажыктарын камгалаар дугайында, социалистиг хоойлу-дүрүмнү болгаш эрге-чурумну кызыгаарга шыңгыы сагыырының магадылалдарының дугайында, совет күрүне органнарының болгаш кызыгаар шериглериниң дээштиг ажыл-чорудулгазынга эргежок чугула байдалдарны хандырар дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң доктаамал сагыш салыышкынын Хоойлу төлевилели илергейлеп турар деп, ол чугаалаан.

ССРЭ Конституциязынга, партияның съездилериниң, СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлеринге үндезилээш, социалистиг күрүне дугайында, ооң эрге-ажыктарын камгалаар дугайында марксисчи-ленинчи өөредиглиң принциптеринге, чурттуң күрүне кызыгаарының сынышчок быжыг болурунуң болгаш ашаа дээп болбазының дугайында ленинчи айтыышкыннарга бүрүн дүүштүр Хоойлу төлевилелин белеткээн. ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарының дугайында мурнундагы хоойлужудулга актыларының уламчылаашкынныг чоруун бо Хоойлу төлевилели хевээр арттырган болгаш делегей эргезиниң норма-чижектеринге дүгжүп турар.

Чугаалажып көрүп турар бо Хоойлу төлевилели делегей байдалының чидиглелген үезинде ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарын улам-на быжыглаарының эргежок чугулазының күштелгенин илергейлеп турар-дыр. Кызыгаарны доктаадып тургузары-биле, ону эртериниң чурумун, ону камгалаарының талазы-биле болгаш өске-даа чүүлдер-биле холбашкан харылзааларның парын бүгү комплекизин Хоойлу төлевилелинде айыткан.

Совет күрүнениң даштыкы политиказының кол үндезин принциптерин, кызыгаарлашкак чурттар-биле чаагай кожа-хелбээ харылзааларны калбартыр болгаш улустар аразынга тайбыңны быжыглаар сорулга-биле эргежок чугула бүгү-ле чүүлдерни кылырынга ССРЭ-ниң белеин Хоойлу төлевилелиниң чүүлдери илергейлеп турар.

Күрүнелер аразынга харылзааларның чугула кол айтырыгларының талазы-биле ССРЭ-ниң тодаргай болгаш боттуг туружун бүгү делегейниң улустары улам-на деткип турар.

Совет күрүнениң тайбыңга ынак угланыышкынының тендиш дивес быжыын, делегей керээлеринге ооң шынчызын, иштики херектеринге холгаарлап кириишпес чорукка болгаш бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылгага үндезилээш, өске күрүнелер-биле харылзааларны тургузарынга кезээде белеин бо Хоойлу төлевилелин белеткээни болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга чугаалажып көрүп турары база катап бадыткап турар.

Социалистиг демкаттыжылгазының кожа-хелбээ чурттары-биле харылзааларның норма-чижээниң алыс бүдүжүүнүң ханы интернационалчызын Хоойлу төлевилелинде база айыткан. ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарының чурумун ында бүгү тала-биле тодаргайлаан. Делегей эргезиниң норма-чижектеринге, даштыкы күрүнелер-биле садыг-экономиктиг болгаш өске-даа харылзааларның хөй чылдардагы практиказынга дүүштүр Хоойлу төлевилели ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарын эртериниң, ССРЭ-ниң девискээр болгаш иштики сугларынга даштыкының шериг эвес судноларының база шериг корабльдериниң эжиндирериниң, чорууруунуң тургустунган чурумун тодаргай айтып турар.

Хоойлу төлевилелиниң тускай бөлүүн кызыгаар чурумунга хамаарыштырган. Совет хамаатыларының болгаш өске-даа кижилерниң кызыгаар зоназынга база куржаанга келириниң, түр када турарының болгаш чурттаарының чурумнары ында тодаргай айыткан.

ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарының идегелдиг камгалалын хандырар талазы-биле күрүне органнарының шиитпирлеп турары хөй айтырыглар Хоойлу төлевилелинде көрдүнүп турар.

ССРЭ-ниң күрүне кызыгаары кылдыр доктааткан черлерни дүрүм чок ёзу-биле өскертир дээр кандыг-даа оралдажыышкыннарны болдурбазы, Совет Эвилелиниң девискээринче чепсектиг халдаашкыннарны ойтур шавары, кызыгаарга өске-даа өнчүк-чөңгээлерни соксадып чок кылыры, чонну, социалистиг болгаш хамаатыларның хууда өнчү-хөреңгизин кем-буруулуг халдаашкыннардан камгалаары кызыгаар шериглериниң эң чугула хүлээлгелери болур деп Хоойлу төлевилели көрүп турар. Чепсектиг халдаашкыннарны чылча шаварынга болгаш хоойлуда көрдүнген өске-даа таварылгаларда боо-чепсекти болгаш дайынчы техниканы ажыглаарынга чедир эргежок чугула бүгү эргелерни кызыгаар шериглеринге Хоойлу төлевилели тыпсып турар. Хоойлу төлевилелинде кызыгаар төлээлелиниң айтырыглары кирип турар.

Ада-чуртун камгалаар талазы-биле патриотчу хүлээлгезин совет хамаатыларның күүседириниң шагда-ла тургустунган эң чугула хевирлериниң бирээзи кылдыр ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарын камгалаарынга ажылчы чоннарның киржилгезин хоойлу ёзугаар быжыглаарын Хоойлу төлевилелинде саналдап турар.

ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарын камгалаар харыысалгалыг херекке кол сорулганы ССРЭ-ниң КАЧК-ның кызыгаар шериглеринге Хоойлу төлевилели хүлээндирип турар.

Империализмниң агрессчи бөлүктери делегей байдалын чидиглендиреринче, дайын белеткелдерин калбартырынче, социалистиг чурттарга удур үрегдекчи, хоралыг чажыт хөделиишкиннерин күштелдиреринче угланыышкынны чорудуп турар амгы байдалдарда кызыгаарны камгалаар, Совет күрүнениң айыыл чок чорууң хандырар дээш онза харыысалганы кызыгааржы дайынчыларга партия хүлээндирип турар.

Аңгы талазы-биле дайзынывыс бистиң чуртувуска удур калчаалыг шпионажты амгы үеде кажангызындан-даа артык идепкейлиг болгаш калбаа-биле чорудуп, идеологтуг үрегдекчи чорукту боттандырып, совет экономикага когаралды чедирерин оралдажып турар. Бистиң кызыгаарывыска өжээтен хөделиишкиннер империалистиг тускай албан черлериниң үрегдекчи ажыл-чорудулгазында чугула черни ээлеп турар. Барыын чүктүң разведка органнары болгаш идеологтуг хоралакчы үрегдээшкин төптери делегей эргезиниң норма-чижектерин каржызы-биле үревишаан, бистиң чуртувусче боттарының агентилерин болгаш төлээлекчилерин чорударын, боо-чепсекти болгаш частыр бүдүмелдерни, улус хораннап төөредир кара-таакпы аймаан, радионуң тускай чепсек-херекселдерин болгаш хөй чүүлдер парлаар чиик техниканы, үрегдекчи утказыг парлаан материалдарны ССРЭ-же чажыды-биле кииририн оралдажып турар. Өжээтен ол хөделиишкиннерге удур ойтур шавыышкынны бээр сорулга-биле кызыгааржылар болгаш каайлы албанының ажылдакчылары ол бүгү үүлгедиглерни илередип, тывыңгыр ажылдап турар.

Партия болгаш чазактың хүн бүрүде сагыш салыышкынының ачызында совет кызыгаар шериглери боттарының парын болгаш харыысалгалыг сорулгаларын күүседиринге эргежок чугула бүгү-ле чүүлдер-биле, амгы үениң дайынчы чепсек-херекселдери, болбаазырангай техника-биле, кол-ла чүүл — дуржулгалыг, бедик мергежилдиг, Төрээн чуртка кызыгаар чок бердинген кадрлар-биле хандыртынган.

Иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле Леонид Ильич Брежневтиң чаагай салдары-биле ажылдап кылынган партияның стратегтиг шугумун амыдыралга быжыы-биле болгаш чайгылыш чокка чорудуп турарын совет кижилер бүрүн чүүлдүгзүнүп турар. Партийжи хүрээлениң чаңгыс эви, партияның коллективтиг удурткулгазының мерген угааныны, партияның болгаш чоннуң чайгылыш чок чаңгыс эви совет ниитилелдиң тиилеттирбес күжүнүң үндезини болуп келген, болуп турар болгаш моон соңгаарда болур дугайында СЭКП ТК-ның ээлчег чок ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң айтыышкыннары чурттуң ажылчы чоннарының чүректеринге изиг чүүлдүгзүнүүшкүннү, кайгамчык күчүлүг патриотчу бедик көдүрлүүшкүннү болдурган.

Леонид Ильич Брежневтиң эң чоок соратниги эш Ю. В. Андроповту СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга бир эп-сеткилдиг соңгааның кызыгааржы дайынчылар, бүгү чекистер, бүгү совет улус-биле бир домей, сеткил хаңыышкыны-биле болгаш бүрүн чүүлдүгзүнүүшкүн-биле уткаан.

Талантылыг удуртукчу болгаш организакчы, ленинчи школаның политиктиг ажылдакчызы, делгем билиглиг болгаш баш бурунгаар эттүр билир, шиитпирлерни хүлээп алырда айтырыгларны хандыр болгаш мерген угаан-биле бодамчалыг көөр кижи деп Ю. В. Андроповту шупту бис билир бис.

Эш Ю. В. Андропов ССРЭ-ниң Күрүнениң айыыл чок чорук комитединиң даргазының албан-хүлээлгезинге 15 чыл дургузунда ажылдавышаан, күрүнениң айыыл чок чорук органнарының ажылынга ленинчи принциптерни катап бүрүн тургузарынче болгаш быжыглаарынче, ол принциптерни коммунистиг тургузуушкуннуң амгы үе-чадазынга, бистиң күрүневистиң болгаш демократиявыстың хөгжүлдезинге дүүштүр улам ыңай сайзырадырынче партияның угланыышкынын амыдыралга чорударынга шылгараңгай рольду ойнаан. ССРЭ-ниң күрүнениң айыыл чок чорук органнарының бүгү ажыл-чорудулгазы партияның удурткулгазы болгаш кошкаш дивес контролю-биле Конституцияның чүүлдеринге, совет хоойлуларының негелделеринге бүрүн дүүштүр ажылчы чоннар-биле сырый харылзаага үндезилээш, чорттунуп турар. КАЧК-ның органнары Октябрьның чаалап алыышкыннарын камгалаар талазы-биле партияның дайынчы отрядының ролюн херек кырында күүседип турар.

Күрүнениң айыыл чок чорук комитединиң даргазының албан-хүлээлгезинге Ю. В. Андроповтуң ажыл-чорудулгазын Леонид Ильич Брежнев бедик-биле үнелеп чораан.

СЭКП ТК-ның ээлчег чок ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң айтыышкыннары ажылчы чоннарның чүректеринге изиг деткиишкинни, кайгамчык күчүлүг патриотчу сорук кириишкинни болдурган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын амыдыралга улам ыңай чайгылыш чок боттандырарынче угланган бистиң партиявыстың болгаш Совет күрүневистиң иштики болгаш даштыкы политиктиг угланыышкынының сынмыш дивес быжыын СЭКП ТК-ның чаа болган Пленуму тодаргай бадыткаан.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуурунга совет кызыгааржылар бүгү совет улус-биле кады белеткенмишаан, сорулгаларын болгаш ажыл-херектерин коммунистиг ниитилелди тургузарының ленинчи программазы-биле дагын катап шүүштүрүп турар. Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ооң дараазында болган Пленумнарының шиитпирлерин, а ол ышкаш Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң удуртукчу составының 1982 чылдың октябрь 27-де болган чөвүлел хуралының айтыышкыннарын кызыгаар шериглериниң дайынчы болгаш политиктиг белеткелиниң, бүгү оперативтиг албан ажыл-чорудулгазының үндезини болдурган.

Коммунистиг партияга, совет улуска кызыгаар чок бердинген совет чекистер, кызыгааржы дайынчылар Улуг Октябрьның чаалап алыышкыннарын моон соңгаар-даа карак огу дег камгалаар деп, В. В. Федорчук бүзүреткен. (Адыш часкаашкыны).

Бөгүн — МАР-ның чарлааның 58 чылы

НАЙЫРАЛДЫҢ ЧЫРЫЫ БОЛГАШ ЧЫЛЫЫ

Улан-Баторнуң соңгу-барыын талакы кыдыын — Толгойтуну үлетпүрлүг район кылдыр адап турар апаргандан бээр хөй үе-шаг эрткен. Хоорай чанында тейлер кырында бедип үнгүлээн эът комбинадының, тууйбу заводунуң, элеваторнуң болгаш өске-даа дыка хөй бүдүрүлгелерниң чырык дүрзү-хевирлеринге хоорайның бүгү чурттакчылары шагдан бээр чанчыгып калган. Моол найысылалдың «ажылчын заставазы» бодунуң кызыгаарларын чылдың алгыдып орар. Чаа фабрикалар болгаш заводтар ажыглалга улаштыр-улаштыр кирип, бөгүн долгандыр турар бүгү-ле чүүлдерни боттарының холдары-биле тудуп, тургузуп турар кижилер чурттаар чаагайжыды тутунган чуртталга кварталдары ажыглалга кирип турар.

Бичии оолдар безин улуг кижилерниң чугаазындан ТЭЦ-4 дээн сөстү дыңнааш, Толгойтуда 250 метр чедир көдүрүлген бедик хоолайже салаазы-биле айтырлар. Бо дээрге чүгле найысылалда эвес, харын республикада эң бедик тудуг кылдыр ол алдаржаан.

Бо аажок улуг тудугнуң иштинге тура, пластмасстан кылган каска бөргүмнү кедип алгаш, талыгыр бедикте аккөк дээрниң дүндүктен көстүп турарын үр кайгап турдум. Электри-биле каңнаашкынның чырыткылавын келир чаштанчылары черге четпейн, агаарга-ла өжүп каар турду.

— Ол дээрге, ыш үнер иштики хоолай увун эптеп турары ол-дур — деп, «Монголэнергострой» тресте моол еңнүктер меңээ тайылбырлап бердилер. Боттарының социалистиг хүлээлгелерин күүседирин болгаш ТЭЦ-4-түң баштайгы котёлун бо чылдың декабрьда ажыглалга кииреринин күзээш, бригадалар шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар. Төлевилеттинген ажылды хуусаа бетинде күүседир дээш ниити хуралдың шиитпирин ёзугаар Октябрь байырлалының хүннеринде безин ажылдаан.

Чылыг бээр төптүң кол корпузунуң хапазында бедик көдүрген транспарантының кызыл пөзүнде «Найрамдал — дружба» дээн сөстер аажок улуг тудугга сиңниккен иштики утказы, акы-дуңма ёзузун эң тода илередип турар. Ында моолдар-биле кады орустар, украиннер, казахтар, Прибалтиканың төлээлекчилери, Советтерниң хөй миллион кижилиг чуртунуң өске-даа районнарындан барган кижилер ажылдап, социалистиг тургузуушкунну боттандырып чорударда моол акы-дуңмаларынга дузалажып турар. Хөй-хөй кайгамчыктыг эгелээшкиннер болгаш инициативалар ында төрүттүнүп, дагдыныышкын шимчээшкинни калбак нептерээн, бүгү коллективти боттарының соо-биле эдерткен бүдүрүлге мурнакчылары өскен. Дыка хөй чүүлдер кылдынган: эң-не күштүг соок үеде безин одаар чүүлдү үзүктел чок бээрин хандырар аргалыг кадагалал черин, суг белеткээр химиктиг цехти, шлак мөөңнээр черни туткан, өске-даа кол бүдүрүлге черлерин тудуп, эптээри дооступ турар. Ынчалза-даа кылыр ажылдар амдаа хөй.

Специалистерниң бодалы-биле алырга, ылаңгыя одалга-энергетика адырының талазы-биле тудугнуң мындыг улуг темпилерин Моол кажан-даа көрүп көрбээн. Кол корпустуң баштайгы колоннаазын эрткен чылдың январь 15-те аппарып тургускан болза, ТЭЦ-тиң шак санында 420 тонна бусту ажылдап үндүрүп шыдаар аргалыг баштайгы котёлун эптээрин ам безин херек кырында дооскан.

ТЭЦ-4-түң тудуу — күүседир ажылдарның хемчээлиниң-даа, республиканың бүгү экономиказын хөгжүдеринге ужур-дузазының-даа талазы-биле эң улуг тудуг болуп турар. Бүдүрүлгени ажыглалга кииререниң соонда ам МАР-да ажылдап үндүрүп турар электроэнергияның ниити хемчээли ийи катап немей өзерин чугаалаарга-ла четчир. Ол чүл дээрге, чурттуң улус ажыл-агыйының өске дыка хөй адырлары продукцияны хөйнү бүдүрер, ооң хөй санныг хоорайларының болгаш суурларының оттары улам чырыткылаңдыр чырып келир дээни ол.

Найысылалдың төп одалга чери — республиканың экономиказының шапкын хөгжүлдезиниң, социалистиг тургузуушкуннуң эң-не ялзы-бүрү чадаларында моол ажылчы чоннарның кайгамчыктыг чедиишкиннериниң хөй санныг херечилелдериниң чүгле бирээзи-дир. Ол чедиишкиннер моол болгаш совет улустарының аразында үргүлчү быжыгып турар найыралдың болгаш кады ажылдажылганың ачызында болдунар аргалыг болган.

Моол Арат Республиканың тургустунганының соонда эрткен бүгү 58 чыл бурунгу моол черни чаартып болгаш улам-на чараш чаагай шинчи киирип турар ооң ажылчы чоннарының бүзүрелдиг тиилелгелериниң болгаш улуг чедиишкиннериниң чылдары болган. Ол үениң дургузунда бүгү чуртта амгы үениң хоорайлары болгаш улуг үлетпүр төптери өскен, ужу-кыдыы көзүлбес хову делгемнеринде тараалаң шөлдер чаттылып чоруткан, хөй миллион баш малдар одарлап чоруур. «Эрдэнэт», «Дархан», «Бэрх», «Налайха», «Бага-Нур» деп сөстерниң утказы болгаш ужур-дузазы республикадан ырак дашнаар черлерде безин сураглаан. Ол бүгү хоорайлар болгаш улуг бүдүрүлгелер ийи чурттуң болгаш оларның улустарының акы-дуңма ёзузунуң ёзулуг бадыткалы, моол экономиканың чоргаарал болуп, ону хөгжүдеринге болгаш быжыглаарынга улуг салыышкынын киирип турар. Ынчангаш МАР-ның ажылчы чоннары боттарының улуг байырлалын уткувушаан, совет кижилерге хүндүткелин болгаш ханы өөрүп четтиргенин илергейлеп, боттарының чедиишкиннерин оларның дузаламчызы болгаш деткиишкини-биле сырый холбаштырып турар.

Александр ДЕНИСОВИЧ,
СЭТА-ның корр.
Улан-Батор.

МАР-ның ийи дакпыр чемпиону, Барыын-Гоби сумунуң хойжузу Д. Тайсайның күш-ажылчы алдары хөйге билдингир. Хүндүлелдиң «Күш-ажылчы алдар» лентазын аңаа байырлыг байдалга тывыскан.

ЧУРУКТА: МАРН-ның Убса-Нур аймак комитединиң бирги секретары Г. Бизьяа болгаш аймактың улус хуралының күүсекчи комитединиң даргазы Г. Баасанжав хүндүлел лентазын хойжуга тыпсып турары.

Б. НОРОВТУҢ фотозу.

БҮРҮН БЕЛЕТКЕЛДИГ КИРГЕН

Барыын-Хемчикте «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында Чакын Салчакка баштаткан хойжу бригаданың кежигүннери мал кыштаглаашкынынче бүрүн белеткелдиг кирген.

Бүгү кыштагларны септеп, чылыглаан. Бо хүннерде кышкы турлагларже чем сөөртүп турар. Ам 20 кыштагда 230 тонна сигенни сөөртүп чедирген. Ол ажылда беш тракторну быжыглаан.

Бистиң корр.

ЭРДЭНЭТЧИЛЕРНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

Даг-болбаазырадылга «Эрдэнэт» комбинадының ажылчыннарының ортузунга социалистиг чарыш «ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя!» деп кыйгырыгның адаа-биле чыл эгезинде-ле калбарган.

Комбинаттың коллективи эрткен он айлар дургузунда продукция бүдүрүлгезин эрткен бүдүн чылдаазынга деңнештирип, пландан ажыр чартык миллион ажыг тонна руданы болбаазыраткан.

— ССРЭ-ниң тургустунганының юбилейи — ол дээрге, социалистиг кады ажылдажылганың байырлалы, ол база-ла моол улустуң байырлалы-дыр. Ынчангаш бистиң интернационалчы коллектививис ол улуг байырлалды бедик күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш бүгү күштү мөөңнеп ажылдап турар — деп, «Эрдэнэт» даг-болбаазырадылга комбинадының директорунуң оралакчызы Ц. Эрдэнэжав чугаалап турар. — Чыл төнчүзүнге чедир арткан үеде кол техника-экономиктиг көргүзүглерни бедидип тургаш, алган хүлээлгевисти ажыр күүседир сорулганы салган бис.

Т. РЭНЦЭН,
«Новости Монголии» солуннуң корреспондентизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле П. М. Муренковту шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Кедээ ажыл-агыйга мергежилдиг кадрларны белеткээринге чедиишкиннери дээш база Кызылдың № 1 КПТУ-нуң тургустунганындан бээр 30 чылы-биле холбаштыр Кызылдың № 1 кедээ профессионал-техниктиг училищезиниң башкызы Павел Митрофанович Муренковту Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.
Кызыл хоорай,
1982 чылдың ноябрь 22.

МЕДЕГЛЕЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПАП агентилелдиң дыңнадып турары-биле алырга, чазак чериниң парлалга талазы-биле төлээлекчизи медеглеп кылган болгаш ГФР-ниң канцлериниң АКШ-ка албан ужуруунда аңчоруунуң соонда парлаттынган кады кылган медеглели-биле ПУР-нуң чазаа эдерениниң танышканын чугаалап турар. Ол документиниң чамдык чүүлдери Чөөн чүк биле Барыын чүктүң аразында харылзааларны экижидеринге белеиниң дугайында мурнунда кылган медеглелдерге шуут чөрүшкек болуп турарын айыткан.

- Чижээ, ол документиде АКШ-тың президентизи болгаш федералдыг канцлер Польшаның иштики херектериниң дугайында чүве чугаалаары чугула деп санаанын айтып турар. Ол — ПУР-нуң иштики херектеринге холгаарлаашкынның болгаш Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың түңнел шиитпириниң принциптерин үрээриниң ээлчеглиг чижээ-дир. ПУР-нуң конституциязынга үндезилээш, чугула социал-экономиктиг чаартылгаларны амыдыралга боттандырарынче угланган чогумчалыг өскерилгелерниң Польшада болуп турарын олар шуут эскербезин оралдажып турар.

Олар ийи талалыг харылзааларны калбартырын база катап чамдык негелделерни күүседиринден хамаарыштыр кылдыр тургузуп, Польша бодунуң иштики херектериниң чогум канчаар шиитпирлээр ужурлуун өөредир эргени бодунга алырын кыдыдып турар. Туразында ажылдаашкынның болгаш холгаарлаашкынның ол чаа илерээшкинин ПУР-нуң чазаа дорт буруушаан.

Польшаны Европага айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың байдалынга багай салдарын чедирип турар деп Польшаны нүгүлдээшкин-биле буруудатканы база арын-нүүр чок, туразында холгаарлаашкын болган. Ынчалза-даа чогум-на АКШ-тың холгаарлакчы политиказы Европада болгаш делегейде күштерниң деңг чоруун өскертиринче угланган, чогум-на ындыг политиканы ГФР-ниң чаа чазаа бар-ла шаа-биле деткип турары билдингир-дир. Олар боо-чепсекти эндере бүдүрерин улам күштелдирериниң болгаш Европага «чаа америк-барыын-герман корум-чурумну» албадаарының чылдагааны кылдыр Польшаны ажыглаарын оралдажып турарлар.

Польша шилип алган оруундан тайып дүшпес-даа. Бистер боттарывыстың ажыл-херектеривисти польша улустуң болгаш күрүнениң эң кол эрге-ажыктарынга дүүштүр шиитпирлээр бис деп, чазактың төлээлекчизи онзалап демдеглээн.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ЫРНЫ-ДАА, ТУРАСКААЛДЫ-ДАА АЛЁША ДЕП АДААН

Бүүрелчин кырында Алёша —
Болгарияда орус солдат...

Бо ырны-даа, Пловдивте Хостакчылар тейиниң кырында совет солдатка бараалгаткан тураскаалды-даа бистиң чуртувуста болгаш Болгарияда кижилер эки билир. Ынчаарга ырны болгаш тураскаалды чүге орус ат-биле адааныл деп чүвениң ужуру үр-ле билдинмейн турган. Хөй чылдарның дургузунда чүткүлдүг дилээшкиннерниң соонда ол дугайы тодарап келген. Дириг Алёшаның тураскаал «Алёша»-биле болгаш бодунуң болгар өңнүктери-биле үр үеде маңаттынган өөрүшкүлүг ужуражыышкыны бо чылдың августа болган.

...Пловдивтиң чурттакчызы Метод Витановтуң 1974 чылдың мартта «Огонёк» журналга парлаттынган чагаазын ёзугаар дилээшкин эгелээн. Болгар удурланыышкынның киржикчизи 1944 чылдың күзүнүнде ооң чуртунуң совет хостакчы шериглерни роза чечектер-биле канчаар уткуп ап турганын сактып келген. Метод ынчаарда Пловдив почтазынга ажылдап турган. Ваня, Миша болгаш Алёша дээр совет солдаттар-биле таныжып алган. Болгар болгаш орус оолдар быжыг найыралдажы бергеннер. «Алёша, бистиң аравыста сен ёзулуг орус маадыр түрлүг кижи-дир сен, хостакчыларга тураскаал кылыр скульпторга эң эки модель сен болур-дур сен, деп бир кижи чугаалаарга, шупту оолдар каттырышкан болгаш совет дайынчыларга тураскаал ылап-ла Алёшага дөмей болур ужурлуг дээрзинге чөпшээрешкеннер» — деп, М. Витанов сактып бижээн.

Тос чыл болганда, М. Витанов скульптор Василий Радөславтың төлевилелин ёзугаар совет солдатка өндүр-бедик тураскаалды кылып турган шөлге чеде берген. Ооң ажы Алёша-биле ол скульптураның душ болуп дөмейлежи бергенинге Метод шуут кайгап, магадаан. Ол дугайын Метод ажылчыннарга чугаалааш, бир дашка «Алеша» деп бижип каан. Ол атка тудугжуларның сеткили ханган, ынчангаш олар база-ла скульптураны «Алёша» деп адаар апарганнар. А ооң соонда Пловдивтиң бүгү чурттакчылары ол тураскаалды албан ёзузу-биле ажыдарының ырак та мурнунда-ла ону ол ат-биле адай бергеннер.

Чагаазының төнчүзүнде совет солдат Алешаны дилеп тыварын Метод Витанов дилээн.

Свердловскиде башкы, Алачурттуң Улуг дайынының хоочуну Л. Голубев Алёшаның изинге таваржы бээр аас-кежиктиг болган. Ооң фронтучу өңнүү А. Усольцев ол скульптураның үлегери болган кижи А. И. Скурлатов дээрзин билир болгаш харын-даа чаңгыс заводка ооң-биле кады ажылдап турар болган.

Удатпаанда Алексей Ивановичиден харыыны болгаш чуруктту Голубев алган. Болгарияже чагаа чорудупкан. Бүгү чүве бадыткаттынган: Алтайның чурттакчызы Алексей Иванович Скурлатов — Метод Витановтуң дашка адын бижип турганы Алёша ол болган. Бо чылдың эгезинде өңнүктерниң аразынга чагааланжыышкын оон эгелээн. Витанов биле Скурлатов Алёшага тураскаалдың чанынга ужуражыр деп дугурушканнар...

...Болгарияның хөй-хөй хоорайларынга, бүдүрүлгелерге болгаш школаларга Скурлатов барып чораан. Ынчаарга эң-не өөрүшкүлүг ужуражылга Пловдивке, холдарында роза чечектер туткан совет солдатка тураскаалдың — тураскаал «Алешаның» чанынга болган.

«Бистиң холдарывыс чепсекти тудуп турда, розалар ханга бораашпас», — деп, Пловдивтиң хостаттырып турган хүнүнде кыстарның холдарындан чечектерни ап тура, солдат Алёша чугаалаан дээрзин болгарлар өңнүктер бадыткап турар.

В. ПАВЛОВ.
СЭТА-ның корр.
Пловдив — Барнаул.

Г. УИНСТОННУҢ ЧУГААЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «АКШ-тың администрациязы термоядролуг халаптың өскүп үнериниң кыжаныышкынының күштелгени дээш, долу харыысалганы хүлээр ужурлуг» деп, АКШ-тың Коммунистиг партиязының национал даргазы Г. Уинстон медеглээн. Аныяк ажылчыннарның хосталга дээш эвилелиниң организациязының активчилериниң мурнунга Нью-Йоркка чүве чугаалааш, ол «америк ажылчын аңгының, ооң-биле кады күш-ажылчы аныяктарның эң-не бирги сорулгазы болза, кижи төрелгетенни чаа дайынның чалбыышкынче киирип болгу дег угаан-медел чоктарны доктаадыры боор турар» деп, демдеглээн.

«Амгы администрацияның хоралыг угланыышкыны күрүнелер аразынга меселдежиишкиннерни өскүдүп болур, ол боо-чепсекти эндере бүдүреринге чедирип, АКШ-ка политиктиг истеп-сурууушкунну күштелдирерин болдуруп турар» деп АКШ-тың КП-зының национал даргазы уламчылап чугаалаан. Оон чугаалааны-биле алырга, чуртта милитаристиг үзел-бодалдарның өскээни калчаалыг антисоветтиг чулчуруушкун-биле чергелештир боор турар. «Бистер ындыг хоп-мегеге кампанияны мотаг-шылаг чокка сойгалап илередир. Шиитпирлиг ойтур шавар ужурлуг бис» деп, ол демдеглээн.

Г. Уинстон марксизм-ленинизмниң төөгүлүг ужур-дузазынга доктаагаш, мынча дээн: «Ленинниң генийи чүл дизе, марксизмниң теориязын боттуг төөгүлүг байдал кылдыр ооң амыдыралда бадыткааны ол боор турар. Чүгле марксизм-ленинизм улустарны капиталистиг болгаш колониалдыг мөлчүлгениң кинчи-бегинден хостап шыдаар».

Г. Уинстон ужуражыышкынның киржикчилерин СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң, делегейниң ажылчы болгаш коммунистиг шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы Л. И. Брежневтиң тураскаалының минута иштинде сактыышкынын ёзулалын кылырын саналдаан. «Леонид Ильич Брежнев улуг Ленинниң хереениң шынчы уламчылакчызы болуп бистиң чүректеривиске кезээде артар» деп, ол медеглээн.

БЕЛЕТКЕЛ САЛБЫРЫ, ООҢ СОРУЛГАЗЫ

Чээрби чылдарда үндезилеттинген ажылчын факультеттер М. И. Калининниң тодаргайлааны-биле «Культура революциязының мурнакчы отрядтары болган». Олар ортумак өөредилге черлериниң системазынга кирбээн-даа болза, ажылчын болгаш тараачын анныяктарның чуртта ёзулуг ортумак школазы ол апарган турган. Чыл санында он муң ажыг ажылчын факультетчилер дээди өөредилге черлеринге кирип, студентилерниң пролетаржы өзээ болуп турган. 1919 чылдан 1929 чылга чедир ажылчын факультеттерге 40 муң кижи өөренип кирген, оон оларның 30 муну дээди өөредилге черлеринге өөренип артып калганнар. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1969 чылдың август 20-де дээди өөредилге черлеринге белеткел салбырларын тургузар дугайында доктаалын ёзугаар тургусканы дээди өөредилге черлеринде белеткел салбырларын ажылчын факультеттер дээр чылдагааны-даа ында. Оларның кол сорулгазы — ажылчын болгаш көдээ аныяктарның ниити билиин бедидери, оларга институттарже, университеттерже кирерин-ге чугула таарымчалыг байдалды тургузары.

Белеткел салбырларынга кирериниң чуруму бүгү дээди өөредилге черлеринде бир дөмей. Белеткел салбырынга кирериниң бир кол негелдези — бүдүрүлге черинге, совхозтарга ажылдаан бир чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг турары албан болур. Ол бир чыл стажы чайгы үеде дыштаныл-га айлары кирген болза белеткел салбырынга кирериниң чурумунга таарышпас. Ол ышкаш кандыг-бир бүдүрүлге черинге өөреникчилеп ажылдап турарын база санавас. Бир чылдан эвээш эвес ажылдавышаан, кежээки болгаш бот-өөредилге школаларын, техникумнар дооскан аныяктарны белеткел салбырларынга хүлээп алыр. Белеткел салбырларынга үлетпүр бүдүрүлге черлеринге, садыг, харылзаа шугумунга, ыяш ажылынга, совхозтарга, көдээ ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларынга ажылдап турган ажылчын аныяктарны хүлээп алыр.

Кызылдың күрүнениң башкы институдунуң белеткел салбырынга күрүне албан черлеринге, коммунал болгаш амыдырал хандырылгазы, улус өөредилгезиниң шугумунга, эмнелге, ыяш ажыл-агыйынга ажылдап турган аныяктарны хүлээп албайн турар. Олар ол-ла адырларның аайы-биле хамаарышкан дээди өөредилге черлериниң белеткел салбырларынга өөренир.

Белеткел салбырынга ажылчыннардан аңгыда шеригден халажып келген аныяктарны база хүлээп ап турар.

Белеткел салбырынга кирериин күзээн кижилер хүлээп алыр комиссияга күш-ажыл дептериниң хоолгазын эккеп дужаар, кирип алган соонда, күш-ажыл дептерин бодун дужаар, ол салбырны дооскуже чедир анаа шыгжагга турар. Белеткел салбырынга кирер улус ол салбырга шуут кирип албаан шаанда ажылындан үнмес болза эки. Белеткел салбырынга өөренгениниң, ооң соонда дээди өөредилге черин өөренип дооскан үезин күш-ажыл стажынга киир санаар.

Белеткел салбырынга кирериниң ийиги негелдези — ажылдап турган черинден характеристика, ол черниң дилег бижии болур. Белеткел салбырынче чорудар ажылчыннарның коллективтиң нийти хуралынга чугаалажып көөр ужурлуг.

Шеригден халажып турар кижилерге шеригниң командылал чери дилег бижик бээр. Ол дилег бижик берген хүнүнден эгелээш бир чыл иштинде күштүг болур. Бир эвес шеригден келген кижи кандыг-бир чылдагаан-биле кирип шыдаваан болза, дараазында чылда ажылдап турган черинден характеристиканы база дилег бижикти алгаш, белеткел салбырынга кирип болур эргелиг.

Белеткел салбырынга кирер кижилерниң херек документилери бүрүн чыгдынган соонда, хамаарышкан ийи-үш эртемнер талазы-биле беседаны кылгаш, салбырга өөренир, өөренмезин шиитпирлээр.

Дыңнакчыларны стипендия, чурттаар чер-биле хандырар. Олар институттуң библиотеказы, кабинеттери, лабораториязы-биле студентилер-биле бир дөмей хандыртынар. Белеткел салбырын өөренип дооскан соонда, олар экзамен дужаар, ол экзамен дээди өөредилге черинче кирериниң экзаменин дужааганы болур.

Белеткел салбырынга өөредилге декабрь айның 1-де эгелээр, ынчангаш дээди өөредилге черлери боттарының дыңнакчыларын манап турар, а бо чылдың доозукчулары чылдың иштинде боттарынга тааржыр мергежилди шилип алырынга үе четчир. Силерни манап тур бис.

М. МАЙДЫР.

Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң белеткел салбырының проректору.

Театр болгаш уруглар

НЕДЕЛЯ ЭГЕЛЭЭН

Совет театр чалыы салгалдың коммунистиг кижизидилгезинче онза кичээнгейни салып, аныяк көрүкчүлерни театр уран чүүлүнче хаара тударын бодунуң чугула сорулгаларының бирээзи кылдыр санап турар. Ынчангаш бистиң чуртувуста аныяк көрүкчүлерниң театрлары хөйү-биле ажыттынгылаан, школачылар, суртуулдар, студентилер ында солун шиилерни ойнап, уран талантызын сайзырадып турарлар.

«Театр болгаш уруглар» деп неделя бүгү чуртта эртип турар. Уругларга тураскааткан эң эки шиилерни театр коллективтери баш бурунгаар-ла тургускулааш, оларга көргүзүп турарлар. Кижини театрже хаара тудары, ону сонуургадыры бичезинден-не эгелээр болбайн аан. Уруглар янзы-бүрү темалыг солун шиилерни ынчап-на сонуургап көрүп эгелээрлер. Чажындан-на олар ынак тоолдарының маадырлары-биле сценага ужуражып, сеткил-сагышты хөлзедип кээр темалыг шиилерни көре бээрлер. Оон эгелээш-ле театрже барыксаар апаар.

Тываның хөгжүм-шии театрында «Театр болгаш уруглар» деп неделя ажыттынган. Неделяның ажыдыышкынынга уруглар боттарының ынак шиилеринден үзүндүлерни көрүп, артистер-биле ужурашканнар. Аңаа тус-тус шиилерден тургустунган театржыткан көргүзүг болган. Баштайгы кежээде «Авамның ак платьези» деп шиини көрүкчүлерге бараалгаткан.

Уругларга шиилерни тургузуп, аныяк көрүкчүлерге бараалгадырынче бистиң театрывыс сөөлгү чылдарда онза кичээнгей салып турар апарган. «Илбилиг согун», «Мөңгүн дуюг», «Хуужуур бажыңы», «Катя болгаш хуулгаазын» дээш өске-даа шиилерни бичии көрүкчүлер сонуургал-биле хүлээп ап турарлар. Оон аңгыда аныяктарга тураскааткан шиилер база бар. Бо хүннерде театр бодунуң репертуарындан уругларга тураскааткан шиилерни көргүзүп турар.

ЧУРУКТАРДА: Үстүнде — «Хуужуур бажыңы» деп шиини көргүзүг, ийиги чурукта — бичии көрүкчүлер ынак маадырлары-биле кады турлар, үшкү чурукта — театрның аалчылары уруглар.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ, ИДЕПКЕЙЛИГ

Чадаана хоорайда район эмнелгезиниң тус-тус салбырларында коллективтер аразында чарыштыг ажылдап турар. Коллектив бүрүзү СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Чоннуң кадыын камгалаарын улам ыңай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» болгаш «Чоннуң кадыын камгалаарын экижидер талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалдарны удуртулга болдургаш, оларның шиитпирлерин амыдыралга боттандырар хемчеглерни ап ажылдап келген. Ылаңгыя район эмнелгезиниң халдавырлыг аарыглар эмнээр салбырының коллективи чоннуң кадыын камгалаар херекке биче эвес үлүг-хуузун киириштирип турар.

Халдавырлыг аарыглар эмнээр салбырда 25 ажылдакчы бар. Олар салбырлар аразында калбарган социалистиг чарыштың идепкейжилери. Үк коллективте чоннуң кадыын камгалаарынга билиин, күжүн харам чокка бараалгадып чоруурлар бар. Салбыр эргелекчизи Надежда Андреевна Вологина, Долгар Архиповна Чамыян, Валентина Георгиевна Колупаева, Бичии-Уруг Сувановна Ооржак олар өске өөрүнге үлегерлиг. Бо эмчилер онаашкан ажылынга харыысалгалыг, хөй-ниити ажылдарының идепкейлиг киржикчилери.

Эмнелге шугумунга үр ажылдаан, арга-дуржулгазы улуг эмчилер, сестралар бистиң аравыста хөй. Ындыгларны дагдыныкчылар бөлүү кылдыр тургусканс бис. Чаа ажылдап келген аныяктарны оларга кожуп ажылдадыры чаңчыл болу берген. Эмнелге салбырының мурнакчыларынга администрация каш удаа шаңналдарны тывсып келген.

З. КУУЛАР.

Чадаана хоорай.

ЭҢ УЛУГ ДЕЛГЕЛГЕ

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааттынган «Чурукчулар — чонга» деп делгелге Москвада ажыттынган. ССРЭ-ниң чурукчуларының 1983 чылдың январьда ажыттынар съездизинге чурулга уран чүүлүнүң ажылдакчыларының онзагай белээ ол.

Бодунуң хемчээлиниң, хөй планнының, бодаалдарының янзы-бүрүзүнүң талазы-биле делгелге кайгамчык. Совет чурукчуларының чогаадылгазы, амыдыралы, чуртталга байдалдары-биле холбашкан бүгү чүүлдер мында көргүстүнген.

Совет-даа, даштыкы-даа кижи аңаа келгеш хөй-ле чүүлдерни билип алыр. Совет чурукчу канчаар чурттап, ажылдап турарын, ооң чогаадыкчы планнарын дыка хандыр көрүп, таныжып алыр.

Ындыг кайгамчык делгелгени ажыдарынга чер херек болган. Чурукчуларның Москвада Төп бажыңының залдарынга чүгле 2500 авторнуң үш муң хире ажылы доңгуп кирген.

Делгелгеде кол черни 1977 чылдан 1982 чылга чедир, тодаргайлаарга, чурукчуларның сөөлгү съездизиниң соонда кылган ажылдары ээлээн. Ол дээрге, эвилелдешкен 15 республикаларның мастерлериниң эң тергиин ажылдары болур, оларны национал хөөн-биле эң тергиин кылдыр күүсеткен.

Тайылбырлыг, сан-түңнерлиг, фотодокументалдыг материалдар экспонаттарда бар. ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң бүгү ажыл-чорудулгазын мында көргүзүп, оларның эстетиктиг кижизидилгеге, бүдүрүлгелерге, шериг черлеринге кирген салыышкынын бадыткаан.

Бөлүктерниң бирээзинде ном үндүрүлгезинге хамаарышкан чүүлдерни кирген. Ол дээрге «Советский художник», «Художник» (РСФСР), («Искусство» (Эстония) ном үндүрер черлерниң номнары, альбомнары болгаш каталогтары-дыр. ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң 44 чурттар-биле харылзаазының дугайында өске бөлүкте чугаалап турар.

Залдарның бирээзинде ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелинге даштыкы мастерлерниң белек кылдыр бергени-даа, олардан садып алганы-даа чуруктары бар. Делгелге хаалдынган соонда ону Ленинградтың Эрмитажынга болгаш Москваның чурулга уран чүүл музейинге дамчыдып бээр.

«Чурукчулар — чонга» деп делгелге 1983 чылдың январь ортанга чедир ажык турар.

Гавриил ПЕТРОСЯН.

ПМА-ның тайылбырлакчызы.

БАШТАЙГЫ ОЛЧА

Улуг-Хем районда Арыскан суурнуң чурттакчызы, пенсионер Дойбуу Түлүш чылдың-на аңныыр сезонунуң үезинде кеээ чарып алгаш, тайга-сыннарже аңнап чоруптар.

Районнуң белеткел конторазы-биле бо чылын ол 150 диин, 10 күзен кежин эккеп дужаар керээ чаргаш, аңнап чорупкан.

Дуржулгалыг аңчы Кожай-Хемниң ол-бо талаларында тайгаларга ноябрь 1-ге чедир аңнааш, баштайгы удаада 62 диин, бир күзен олчалыг болгаш, ооң кежин белеткел конторазынга эккеп дужааган.

Бистиң корр

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

КҮСТҮҢ ӨҢНЕРИ

1982 чылдың спортчу күзү совет шыдыраачыларга ёзулуг-ла «алдын» болган. Швейцарияның Люцерна хоорайга болган бүгү делегейниң шыдыраа олимпиадазынга совет шыдыраачылар база катап чайынналчак тиилелгени чедип алганнар. Эр улус он дөрт, херээженнер тос катап улаштыр чедиишкинниг ойнаан. Швейцар система-биле болуп эрткен бо улуг маргылдаага бистиң эр улустуң командазы 56 сандан 42,5-ти, херээженнер 42 сандан 33-тү алгаш, эң эки түңнелди көргүскеннер.

Киржикчилерниң саны-биле алырга — үк олимпиада рекорд тургускан. Аңаа 94 эр, 46 херээжен улустарның командалары киришкеннер. Эр улустан 36 санны алган Чехословакияның болгаш 35,5 санныг АКШ-тың командалары ийиги-үшкү черни ээлээннер. Херээженнер командаларындан мөңгүн медальды Румыния (30 санныг), хүлерни — Венгрия (26 санныг) олар чаалап алганнар.

Олимпиаданың түңнелин үндүрүп тура, совет делегацияның удуртукчузу, ССРЭ-ниң Спорт комитединиң шыдыраа эргелелиниң начальниги, делегей чергелиг гроссмейстер Н. Крогиус сөс алгаш:

— Бистиң командавыстан черле кымны-даа кошкак ойнаан деп шыдаваас мен. Шупту-ла кончуг эки ойнаан. Ылаңгыя эр улустан москвачылар А. Карпов, Л. Полугаевский, А. Юсупов, Бакудан — Г. Каспаров, Львовтан — А. Белявский, Ригадан — М. Таль чайынналчак ойнаан. Дөрт херээженнеривис — М. Чибурданидзе, Н. Гаприндашвили, Н. Александрия, Н. Иоселиани оларга бис чоргаарланыр бис.

Маңаа Анатолий Карповтуң кайгамчык ойнааның демдеглевес аргажок. Ол ёзулуг спортчу мозу-шынарлыг шыдыраачы бодунуң командазын берге үелерде кезээде хей-аът киирип турган — деп, Н. Крогиус түңнелинде чугаалаан.

ТИИЛЕЛГЕНИҢ САЛЮДУ

Венесуэланың найысылалы — ыраккы Каракаска болуп эрткен делегейниң боодалга маргылдаазын совет спортчулар тиилелге салюду-биле дооскан. «Либертадор» деп боодалга полигонунга олар 34 алдын, 15-15 мөңгүн болгаш хүлер медальдарны чаалап алганнар. Бистиң адыгжылаарывыс үк маргылдаага делегейниң 7 чаа рекордун тургускан. Чыдып алгаш 300 метрден боолаарынга Киев чурттуг В. Данильченко болгаш ооң чаңгыс чер чурттуу И. Пузырев каш-даа хевирлерге шылгарааннар. Москвачы А. Митрофанов, Татариядан С. Акимова олар база-ла эң эки түңнелдерлиг болганнар.

— ССРЭ-ниң командазының тиилелгези — маргыш чок чайынналчак тиилелге-дир. Чүге дизе, мында спортчу бүрүзүнүң белеткели шуут тергиин болган. Шак мындыг чедиишкин эң-не ховар болур — деп боодалга спортунуң делегей эвилелиниң чиңгине секретары Х. Шрайберг маргылдааның түңнелинде чугаалаан.

25 ЧЫЛ БОЛГАН

Декабрь айда Тывага спортчу хүрештиң үндезилеттингенинден бээр 25 чыл болур.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, күш-ажылдың болгаш спорттуң хоочуну Павел Михайлович Петров Тывага спортчу хүрешти үндезилээринге киришкеннерниң бирээзи. Ооң сактыышкынын моон адаанда парладывыс.

1957 чылдың декабрь. Баштайгы чылывыста хөй эвес кижилиг классиктиг хүреш секциязын Кызылга эрттирип турган бис. Мээң удурткан секциямга ынчангы бичии оолдар Виктор Дыртый-оол, Николай Таскараков, Каадыр-оол Билдей, Петр Иванов, Кара-оол Нураат болгаш оон-даа өске — ниитизи-биле 25 эгелеп чоруур мөгелер доктаамал кээп турганнар. Ынчан коллдуунда-ла классиктиг хүрештиң аргаларын өөренмишаан, тускай эртемниг башкы чок болганындан хостуг хүрештиң ийи-чаңгыс аргаларын өөренип, катаптап турдувус.

Хүреш кичээлдери эрттирерин-ге таарыштыр кылган дериг-херекселдер ынчап турбаан. Кежээ тос шактан он бир шакка чедир акробатикага мергежилгелер кылып, штанга көдүрүп, хүрежип-хүрежипле, кончуг чыккылама соок кежээ бажыңнарже оолдар маңнажыптарлар. Ындыг берге байдалга ынчангы мөгелер хүрежип черле кагбайн, аңаа сонуургалы хүн келген тудум улам хайныгып, чамдык кежээлерде чурттакчы чонну чыып алгаш хүрештиң аргаларын көргүзүп турар апарган бис. Элегес-Аксы дээш оон-даа өске чоок суурларга спортчулар аалдап барып, хүрешти сайзырадыры-биле тайылбыр ажылын чорудуп турган.

1959 чылдың чазынында шыдаар шаавыс-биле белеткенип алгаш, Владивостокка зона маргылдаазынга бир-ле дугаар киришкенивис ол. Аңаа чедиишкин чок болзувусса-даа, хүреживис черле кагбаан бис.

Ол-ла чылын мени Ленинградче РСФСР-ниң Улустарының Спартакиадазынче чалаан. Аңаа баргаш-ла хостуг хүрешти билип алганым ол. Оон келген дораан Тывага хостуг хүрешти нептередир дугайында саналымны областың күш-культура болгаш спорт комитединге киирдим. Тускай эртемниг башкылар ынчан чок болганы дыка хомуданчыг. Москва университединиң доозукчулары О. Назын-оол, О. Бартан, Н. Ишкин олар четкилеп келгеш хостуг хүрешке бистерни элээн өөреткен соонда, 1959 чылдың күзүнүнде Тываның чыынды командазы Грозный хоорайга РСФСР-ниң «Труд» эки тура спорт ниитилелиниң бирги чери дээш маргылдаазынга киришкеш, 32 команданың аразынга 17-ги черни ээлээн. Ынчан ол эки көргүзүг турган.

Тывалардан Болат-оол Чокпек ССРЭ-ниң спорт мастери атты бир дугаар чедип алган. Ооң соонда Ф. Ондар, Ө. Ондар дээш өскелер-даа ол атка төлептиг болганнар.

ТВ

НОЯБРЬ 26-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Сула шимчээшкин. 8.55 — Мультфильмнер. 9.15 — Уран-чечен фильм. 10.45 — «Композитор Андрей Штогаренко». Фильм-концерт. 11.35 — Телемедээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35— «Мал ажылы — шалыпчы фронт». Документалдыг фильмнер. 16.15—ГДР-ден дамчыдылга. 16.45 — «Мария Миронованың беш чылы». Телеочерк. 17.00 — Аныяктарның чогаадылгазы. 17.30 — «Моол чуртунда». Моол Арат Республиканың тургустунганындан бээр 58 чыл болурунга. 18.15 — «Леопольд болгаш алдын балык». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга. «Чаңгыс эптиг өг-бүледе». Азербайджан ССР. 21.00 — «Үе». 21.35 — Орус музей деп дамчыдылга. 22.05 — Бөгүн делегейде. 22.20 — 23.50— «Кинопанорама».

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30 — Физика. 6-гы класс. Деңзи болгаш деңзи чок байдал. 13.00 — Революстуг плакат. 13.30 —«Медоборлар». Эртем-тайылбырлыг фильм. 13.45 — «Чурагачы». Тележурнал. 14.30 — «Ада-чурттуң Улуг дайыны». Киноэпопея. 9-ку фильм — «Кавказ дээш тулчуушкун». 15.20 — Телемедээлер. 15.30 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Телефильм. 18.55 — «Азия төвү» деп информация-публицистикалыг дамчыдылга. 19.25—Чарлаалдар. 19.30— «Тываның улусчу талантылары». Телефестиваль.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуур, чаштар!». «Ананси зоремчигейжигеш». Мультфильм. 20.15 — Эртем-нептерелдиг фильмнер. 21.00 — «Үе». 21.35 — 23.00 — «Демисел». Уран-чечен фильм. (МАР).

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

АГААР

Бөгүн республикага кожуп турар булуттаар, чагбас. Соңгү-барыын чүкче угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 10—15, чамдык районнарга 3—8 градус соор.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Хаттың күжү кошкак. Агаар дүне 21—23, хүндүс 10—12 градус соор.

КИНО

НОЯБРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Тристан биле Изольда» 10.00, 12.40, 17.30, 20.10, «Дайзынның ижээнинде» 15.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чебурашка» 9.30, «Чаңгыс классчылар» 11.00, «Дорт салгакчы» 13.40, 15.00, «Адырлыышкын» 17.00, 19.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Июньнуң сорулгазы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Специальнозунга хыналда ажылы» 18.30, 20.30 шактарда.

Оттулар чүүл хереглекчилери 1982 чылдың ноябрь 1-ниң санажылгаларын бо чылдың декабрь 15-ке чедир тодарадып, санажырын оттулар чүүл сайгарарының республика конторазы дилеп тур.

Айыттынган хуусаа эрткенде негелдени хүлээп албас болгаш чагыкчыларның илереттинген акшазын эгитпес, бюджетче киир шилчидер.

1982 чылдың декабрь 29—30 хүннерде акша-бараан лотереязының немелде (чаа чыл) үндүрүлгези болур.

Билеттиң өртээ 30 көпеек. Ол үндүрүлгеге ниитизи-биле 18 миллион рубль түңнүг ойнаашкын кирген, ол дээрге, ниити билеттерниң түңнүң 60 хуузу-дур.

Акша-бараан лотереязының чаа чылдагы үндүрүлгезинде 10280000 ойнаашкын бар, ооң иштинде 21000 эт-херексел аймаа, 5147200 рубль түңнүг болгаш 12852800 рубль түңнүг акша ойнаашкыннары бар.

Аайлашканнарга «Москвич-2140» болгаш «Жигули» ВАЗ-21013 деп 200 автомобиль, янзы-бүрү маркаларның 500 мотоциклдери, 300 пианино, 1000 телевизор, 600 магнитофон, үш муң соодукчу, эр болгаш херээжен улустуң 1700 хол шактары болгаш өске-даа үнелиг ойнаашкыннар таваржыр. Оон аңгыда 1 рубльден 200 рубль чедир акша база ойнаашкынга таваржыр.

Чаа чыл үндүрүлгезиниң билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзаа бүдүрүлгелеринден, кинотеатрлардан, «Союзпечать» киоскилеринден, ниитиниң чемненилге черлериниң бүдүрүлгелеринден болгаш вокзалдардан садып ап болур.

Чаа чыл үндүрүлгезиниң акша-бараан лотереязын садып алыңар.

Тываның туризм болгаш экскурсия талазы-биле область чөвүлели агаар-биле аян-чорук кылыр күзелдиг кижилерни дараазында маршрутче чалап тур:

— Ленинградче — ноябрь 29-тан декабрь 3-ке чедир. Путёвка өртээ 230 рубль;

— Ортаакы Азияже—ноябрь 29-тан декабрь 10-га чедир. Путёвка өртээ 283 рубль.

Орук хөлезини, чиир чемниниң болгаш чурттаар черинин өртээ, экскурсия хандырылгазы путёвка өртээнге кирер.

Айтырар адрези: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 1. «Мөңгүлек» гостиница, 103 дугаарлыг кабинет. Телефону 2-51-76.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1961.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1).

ТС—01545